

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ANALÝZA VYBRANÝCH AKTUÁLNÝCH PROBLÉMOV BIOETIKY

Transhumanizmus a problematika gender

Bakalárska práca

Trnava 2015

Miroslava Pacalajová

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ANALÝZA VYBRANÝCH AKTUÁLNYCH PROBLÉMOV BIOETIKY

Transhumanizmus a problematika gender

Bakalárska práca

Študijný program : 6131700

Školiace pracovisko : Katedra etiky a morálnej filozofie

Študijný odbor : 2.1.5 Etika

Vedúci práce/školiť : PhDr. Eva Orbanová, PhD.

Trnava 2015

Miroslava Pacalajová

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ZADANIE ZÁVEREČNEJ BAKALÁRSKEJ PRÁCE

Meno, priezvisko a tituly študenta: Miroslava Pacalajová .....

Kód študenta: S1313042067 .....

Študijný program: Etika .....

Typ záverečnej práce: Bakalárska práca .....

Názov práce: Analýza vybraných aktuálnych problémov bioetiky .....
Analysis of actually selected bioethic's problems .....

Meno, priezvisko a tituly vedúceho práce: PhDr. Eva Orbanová, PhD. ....

Školiace pracovisko: Katedra etiky a morálnej filozofie .....

Meno, priezvisko a tituly vedúceho pracoviska: Prof. ThDr. Mgr. Helena Hrehová, PhD. ....

Anotácia záverečnej práce: Bioetické problémy sú v dnešnej dobe veľmi aktuálnou témou, rozoberanou nielen biológmi, etikmi, politikmi, ale aj vedcami a laickou verejnosťou. Pokrok v oblasti technológií a vedy umožňuje týmto fenoménom rozvoj. Transhumanizmus, či rozvoj gender problematiky sa bez rozdielov dotýkajú (alebo sa v budúcnosti budú dotýkať) každého jednotlivca – príslušníka ľudského druhu. Touto bakalárskou prácou sa pokúsime analyzovať a upozorniť na poznatky z vybraných aktuálnych bioetických problémov.

Jazyk, v ktorom sa práca vypracuje: slovenský .....

Dátum schválenia zadania: .....

.....
podpis vedúceho práce

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som celú bakalársku prácu vypracovala samostatne s naštudovaním uvedenej odbornej literatúry s pomocou školiteľky bakalárskej práce PhDr. Eva Orbanová, PhD.

Tnava 2015

.....
vlastnoručný podpis

Pod'akovanie

Úvodom práce by som sa chcela poďakovať mojej školiteľke PhDr. Eve Orbanovej, PhD. za odborné rady a konzultácie, ktoré mi pomohli pri písaní bakalárskej práce.

ABSTRAKT

PACALAJOVÁ, Miroslava: Analýza vybraných aktuálnych problémov bioetiky. [Bakalárska práca]. – Trnavská univerzita v Trnave. Filozofická fakulta; Katedra etiky a morálnej filozofie. – Školiteľ: PhDr. Eva Orbanová, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: bakalár v študijnom odbore Etika. Trnava: FF TU, 2016. 46 s.

Bakalárska práca prezentuje analýzu vybraných bioetických problémov v súčasnej spoločnosti. Práca je rozdelená do troch hlavných kapitol. Objektom skúmania prvej kapitoly bola analýza poslania a predmetu bioetiky. Cieľom prvej kapitoly bolo zadefinovanie vzniku, etymologického pôvodu slov a prezentovanie tém bioetiky. Zistili sme, že bioetika sa primárne zaoberá témami, ktoré aktívne súvisia s ľudskou reprodukciou (sexualita, umelé oplodnenie, aborty...), genetikou, klonovaním, prenatálnou diagnostikou, liečbou a ľudskou prirodzenosťou. Bioetika vyvodzuje a utvára morálne normy, na základe ktorých sú tieto témy posudzované. V ďalšej časti práce sa charakterizuje konkrétny bioetický aktuálny fenomén- transhumanizmus. Analyzovali sme jeho genézu, podstatu, explikovali aktuálne prejavy a vyvodili sme etické dilemy, ktoré z neho vyplývajú. Záverečná časť kapitoly sa zaoberá témou rodovej rovnosti. Objasnili sme kľúčové pojmy a vyvodili sme praktický dopad rodovej rovnosti a ideológie na spoločnosť. Výsledkom riešenia problematiky bakalárskej práce je analýza a sumarizácia aktuálnych bioetických tém, ktoré by mohli mať priamy dopad na jednotlivcov a spoločnosť.

Kľúčové slová: etika, bioetika, ľudská prirodzenosť, transhumanizmus, postčlovek, gender, rodová rovnosť, gender ideológia

ABSTRACT

PACALAJOVÁ, Miroslava: Analysis of actually selected bioethic's problems. [Bachelor thesis] . – University of Trnava. Faculty of Philosophy ; Department of Ethics and Moral Philosophy . - Supervisor: Mgr. Eva Orbanová , PhD. Degree of qualification: bachelor. Trnava FF TU , 2016. 46 p.

This bachelor thesis concerns the analysis of selected bioethical issues in contemporary society. The work is divided into three main chapters. In Part one, general issues of bioethics are discussed. The aim of the first chapter is to define the origin of bioethics, the etymological origin of presented words and the main topics in bioethics. We found that bioethics deals primarily with issues that are actively associated with human reproduction (sexuality, artificial insemination, abortion ...), genetics, cloning, prenatal diagnosis, treatment and human nature. All these topics are defined by moral norms created in bioethics. In Part two, the focus is on the popular current phenomenon in bioethics - transhumanism. This section analyses its nature and genesis and it deals with current aspects and ethical issues arising from it. The final part of the chapter defines the issue of gender equality. It also involves the practical impact of gender equality and ideology on society. The results from this study show analysis and summary of current bioethical issues that could have a direct impact on individuals and society.

Key words: ethics, bioethics, human nature, transhumanism, posthuman, gender, gender equality, gender ideology

Obsah

Zoznam použitých skratiek	8
Úvod.....	9
1. Poslanie bioetiky	10
1.1 Človek ako bio-psycho-sociálne bytie	15
1.2 Vznik a význam bioetiky	18
1.2.1 Bioetika a ľudská prirodzenosť	22
2. Bioetika a fenomén transhumanizmu	24
2.1 Genéza a podstata transhumanizmu	24
2.2 Aktuálne prejavy transhumanizmu	27
2.2.1 Prechod od človeka k postčloveku.	30
2.3 Etické dilemy transhumanizmu.....	33
3. Agenda rodovej rovnosti	37
3.1 Rod ako pojem	39
3.2 Praktický dopad gender ideológie.....	41
Záver	43
Použitá literatúra	44

Zoznam použitých skratiek

Atd'. – a tak ďalej

Napr. - napríklad

Porov. – porovnaj

Ref. – referencia

T. j. – to jest

Tzn. – to znamená

Tzv. – takzvané

Úvod

Postmoderná spoločnosť a pokrok v medicíne, vede, technike a genetike podnietila vznik filozoficko-teoretickej disciplíny- bioetiky- na základe toho, že právne normy nedokázali v celej plnosti posudzovať problémy, ktoré plynú z týchto oblastí. Práve bioetika definuje morálne normy, ktoré posudzujú tieto fenomény. Bioetické témy ako ľudská reprodukcia, aborty, sexualita, alebo regulácia plodnosti, transhumanizmus, či rodová rovnosť sa bytostne dotýkajú každého jednotlivca, ktorý je súčasťou spoločnosti bez toho, aby si to plne uvedomoval. Túto tému sme si zvolili na základe toho, aby sme čitateľom objasnili témy bioetiky a aby tým získali obratnosť v rozhodovacom procese, ktorý sa týka oblasti bioetických fenoménov a morálnych noriem. V práci sú použité metódy- analýza, dedukcia a syntéza.

Preskúmame, čo je bioetika po stránke etymologickej a vyvodíme jej súvis s etikou. Primárne budeme pracovať a opierať sa o poznatky od autorov ako Lucas, Šlipko, Sitarčíková, Wilson... Predostrieme, aké morálne normy sú platné pri posudzovaní fenoménov ako aborty, klonovanie, genetické manipulácie, regulácie plodnosti. Význam ľudskej prirodzenosti budeme analyzovať na základe dvoch názorových skupín, ktoré polemizujú o tom, či je jediná a nedotknuteľná.

Fenomén transhumanizmu je dnes na vzostupe, ktorého poznatky z oblastí medicíny, génového inžinierstva, či techniky sú aktuálne, ale dopady a následky sú zatiaľ len hudbou budúcnosti. Fenomén pracuje s človekom „dnešným“ a výsledkom je človek „zajtrajší“. Táto téma, so všetkým čo obsahuje sa dotýka samotnej podstaty človeka a zatiaľ nie je jasné, akým spôsobom budú mať dopad na ľudskú prirodzenosť genetické manipulácie, klonovanie, či umelé oplodňovanie.

Rodová rovnosť má v dnešnej spoločnosti dopad na každého člena spoločnosti. Preniká médiami a implementuje sa do rôznych sfér spoločnosti, napr. zákonodarstvo, politika, medicína, školstvo. Zameriava sa na zmenu myslenia, zákonov, destabilizáciu sexuality- to všetko v mene rovnosti. Poukážeme na to, aké dopady by mala takáto rovnosť pohlaví na spoločnosť a akými prejavmi sa vyznačuje.

Táto práca si kladie za hlavný cieľ, analyzovať a zosumarizovať dostupné poznatky z oblasti bioetiky, transhumanizmu a problematiky gender. Poskytneme rozličné uhly pohľadu na tieto témy a poskytneme tým priestor pre utvorenie vlastného názoru čitateľa.

1. Poslanie bioetiky

História bioetiky ako vedného odboru sa začala datovať pomerne nedávno, ruka v ruku s objavmi v oblastiach vedy a techniky. „*Termín bioetika vznikol v Spojených štátoch amerických pred niekoľkými desaťročiami, teda pomerne nedávno.*“¹ Konkrétne v roku „*1970 vytvoril termín bioetika Van Rensselaer Potter.*“² Tento termín sa značne rýchlo rozšíril a „*k jeho popularite prispelo niekoľko faktorov: súvislosť bioetiky s najnovšími úspechmi biologických a lekárskeho vied,*“³ „*rýchlo sa rozširujúca literatúra, ba aj vznik odborných časopisov z tohto odboru,*“⁴ a za pomoci masmédií sa táto odborná literatúra dostávala do rúk čoraz širšej verejnosti, lekárom, laikom, atď., čím sa zvyšovalo povedomie a popularita tejto témy a fenoménov, ktoré s ňou súvisia. Bioetické problémy a bioetika vo všeobecnosti prenikla aj do mimo odbornej sféry a jej poznatky boli sprístupnené širokej verejnosti a k rozšíreniu tohto vedného odboru prispelo „*zakladanie vedeckovýskumných ústavov v USA združujúcich nielen etikov a teológov, ale aj právnikov, biológov a lekárov zaoberajúcich sa všestranným štúdiom bioetickej problematiky.*“ Súčasná bioetika „*predstavuje oblasť výskumov doteraz ešte definitívne nerozdelených a nepreskúmaných.*“⁵ Bioetika sa zaoberá množstvom tém a problémov, uvedieme si niektoré základné z nich. Lucas definuje, že „*hlavné témy bioetiky súvisia:*

A) s ľudskou reprodukciou: sexualita, prirodzené plodenie, umelé oplodnenie, prirodzené regulovanie plodnosti a antikoncepcia, sterilizácia.“⁶ Rozlišovanie mužského a ženského rodu je základnou podmienkou pre reprodukciu. V minulosti boli schopní plodiť potomstvo len jednotlivci (muž a žena), ktorí boli schopní reprodukcie v jej prirodzenej forme. Už v roku 1889 August Weismann polemizoval o odlúčení sexu od reprodukcie-plodenia potomstva. Konštatoval, že „*význam sexu nemôže spočívať v množení, pretože rozmnožovanie možno docieľiť celou radou spôsobov aj bez neho- rozdelením organizmu, pučením...*“⁷ Platilo, že „*ľudia môžu mať deti iba prostredníctvom sexu, takže sex existuje-*

---

¹ Ref.: J.- M. Thévoz, *Place de la théologie dans le débat bioéthique*, Revue d’Ethique et Théologie Morale. Supplément, 178 (1991). S. 128. In ŠLIPKO, T. 1994. *Hranice života: Dilemy súčasnej bioetiky*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 1994. s. 11.

² LUCAS, R. (2010). *Bioetika pre všetkých*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha. (2010). s. 5.

³ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 11.

⁴ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 11.

⁵ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 13.

⁶ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 6

⁷ Porov. RIDLEY, M. 2007. *Červená kráľovna: sexualita a vývoj ľudskej prirodzenosti*. Praha: Portál, 2007. s. 31.

ako inak- kvôli deťom. Až v druhej polovici 19. storočia začala táto múdrosť robiť problémy.“⁸ S pokrokom vedy, techniky, medicíny a za pomoci masívneho rozširovania informácií širokej verejnosti sa tieto témy stali prístupné pre všetkých. Sexualita sa postupne odtabuizovala a stala bežnou témou i vo verejných diskusiách. To všetko prispelo k rozvoju týchto tém bioetiky a hlavne k nutnosti zadefinovania mravných noriem.

„B) s ľudskou genetikou: ľudský genóm, biotechnológie a génová technológia, klonovanie.“⁹ V tejto kategórii tém sa rozoberá morálna prípustnosť klonovania, alebo manipulácií s génmi, za pomoci ktorých je možné „upraviť“ budúceho jednotlivca. K umožneniu týchto manipulácií prispeli hlavne poznatky z oblasti biológie a medicíny a hlavne genetiky, čo prispelo k tomu, aby sa človek začal aktívne podieľať na uskutočňovaní procesov, ktoré boli do vtedy len doménou matky prírody. „Tak sa človek z pozorovateľa počiatočného vzniku života rastlín, zvierat a človeka zmenil aspoň do istej miery na ich organizátora.“¹⁰ Ciele takýchto manipulácií, či klonovania môžu byť rôzne- medicínske, hospodárske, politické, altruistické, farmaceutické, atď. a môžu mať rôzne následky- odstránenie chorôb, vylepšenie fyzickej, či psychickej stránky človeka, atď.. Klonovanie by umožnilo napr. „nepohlavné rozmnožovanie jedincov s rovnakou genetickou informáciou, dôsledkom čoho by mohla vzniknúť 'sériová výroba' ľubovoľne plánovaných dvojníkov.“¹¹ Je nevyhnutné spomenúť, že okrem veľkého množstva pozitív plynúcich z genetického inžinierstva, vytvára sa tu aj „priestor pre zneužitie. Koordinátori Projektu Ľudský Genóm upozorňujú na potrebu pravidiel, schopných čeliť etickým, právnym a spoločenským dôsledkom.“¹² Do popredia sa dostáva imperatív liečiť, nie manipulovať.

„C) s embryom: potrat, prenatalná diagnostika, zákroky na ľudských embryách.“¹³ Okrem zákrokov na embryách existujú aj zákroky, ktoré sú vykonávané ešte skôr, a teda na samotných zárodočných bunkách- spermie a vajíčka. Zárodočné bunky sú „haploidné bunky s polovicou genetickej výbavy s 23 chromozómami a zmeny na týchto bunkách prechádzajú na samotné embryo a potomkov.“¹⁴ Najznámejšou technikou prenatalnej diagnostiky je ultrazvuk. „Je najrozšírenejšou, pretože nie je invazívna, ani traumatická

---

⁸ RIDLEY, M. Červená kráľovna: sexualita a vývoj ľudskej prirodzenosti. s. 31.

⁹ LUCAS, R. Bioetika pre všetkých, s. 6.

¹⁰ ŠLIPKO, T. Hranice života, s. 74.

¹¹ Ref. ARRANZ, M. Genetyczne manipulacje człowieka przyszości, in: Moralność chrześcijańska, s. 333. In ŠLIPKO, T. Hranice života, s. 75.

¹² Porov. LUCAS, R. Bioetika pre všetkých, s. 94.

¹³ LUCAS, R. Bioetika pre všetkých, s. 6.

¹⁴ Porov. LUCAS, R. Bioetika pre všetkých, s. 95.

a nie je ani nebezpečná pre embryo. Táto technika odhaľuje len fyzické deformácie, nie genetické anomálie.“¹⁵ Medzi invazívne techniky prenatalnej diagnostiky patrí tzv. amniopunkcia. Je to „vyšetrenie plodovej vody prepichnutím plodových blán. Zakladá sa na prepichnutí plodových blán a odbere plodovej vody, ktorá obsahuje bunky plodu pochádzajúce z jeho vývinových procesov.“¹⁶ Tento proces dokáže odhaliť anomálie, mutácie, choroby plodu už v prenatalnej fáze vývinu. Veľmi invazívna technika prenatalnej diagnostiky sa nazýva „biopsia choriónových klkov, kedy sa odoberú tkanivá priamo z choriónu- vonkajšej membrány, ktorou je obalené embryo. Získavajú sa ňou presné genetické informácie, avšak riziko potratu je tu 8-10 %.“¹⁷ Etické aspekty prenatalnej diagnostiky sú posudzované podľa toho, že diagnostika „sa tu prezentuje ako hľadanie pravdy, a teda nenastoluje žiadne etické otázky. Etické hodnotenie závisí aj od okolností, použitých techník, účelu a samotného využitia výsledku.“¹⁸

Samostatnou kategóriou v tejto téme sú aborty. Abort „pochádza z latinského slova ‘aborior’, čo znamená zomrieť pred narodením.“¹⁹ Abort je teda predčasné ukončenie vývinu, a teda života plodu. Existujú tri typy: Spontánny, umelý- priamy a nepriamy. „Spontánny potrat nastáva bez chceného zásahu matky, či niekoho iného. Príčiny sú napr. poruchy embrya, infekcie... Ak matka nič nezanedbá a dbá na svoje zdravie, neexistuje morálna zodpovednosť spontánneho potratu.“²⁰ Morálna zodpovednosť sa teda v rámci spontánneho abortu nevyvodzuje, zatiaľ čo v nasledujúcom druhu abortu je priamo vyvodzovaná. Jedná sa o „umelý abort, ktorý sa charakterizuje ako svojvoľné a priame zabitie ľudskej bytosti bez ohľadu na spôsob v rozmedzí od počatia až po pôrod a obsahuje všetky druhy úmyselných zásahov proti ľudskému životu.“²¹ Existuje množstvo druhov takýchto morálne neprípustných abortov, ktoré sa vykonávajú počas celého trvania tehotenstva a sú vykonávané z najrôznejších dôvodov. Lucas uvádza tieto druhy abortov: „Medzi chirurgické techniky patria: odsávanie, kyretáž alebo výškrab maternice, hysterotómia alebo potrat cisárskym rezom, vyvolanie kontrakcií, otrávenie a čiastočný pôrod. K farmakologickým technikám patrí: vnútromaternicové teliesko (IUD) alebo špirála, tabletky deň ‘po’, abortívna tabletky RU-486, prostaglandín a abortívna

¹⁵ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 145.

¹⁶ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 75-76.

¹⁷ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 147.

¹⁸ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 147..

¹⁹ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 133.

²⁰ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s.133- 134.

²¹ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 134.

vakcína.“²² Umelé aborty sú morálne neprípustné a porušujú právo na život plodu-budúceho dieťaťa. „Sú to v podstate činnosti, spôsobujúce rané potraty, ktorých obeťou sa stáva už ľudská bytosť oživená nesmrteľným prvkom ducha. Treba ich preto uznať za špecifickú formu vraždy a ako takú morálne odsúdiť.“²³ Príčiny, pre ktoré sa matka rozhodne pre umelé prerušenie tehotenstva môžu mať najrôznejší charakter, avšak žiadna z nich neospravedľuje samotný abort.

„D) so životom v záverečnej fáze: bolesť a eutanázia, liečba za každú cenu, paliatívna starostlivosť, mozgová smrť a transplantácia orgánov.“²⁴ Bolesť/ agónia²⁵ signalizuje, – hovoríme o bolesti fyzickej, v prenesenom význame totiž existuje aj bolesť psychická- že v našom tele sa dejú isté procesy, ktoré nás upozorňujú na to, že s telom nie je všetko tak, ako má byť. „Zoči-voči bolesti smrteľne chorého človeka možno zaujať trojaký postoj: eutanázia, agresívna liečba, paliatívna starostlivosť a podpora.“²⁶ Pojem eutanázia z etymologického hľadiska pochádza „z gréckeho slova eu (dobrý) a thánatos (smrť). Technicky sa pod týmto pojmom rozumie čin, alebo zanedbanie skutku, ktorý vo svojej podstate, alebo úmysle spôsobí smrť, s cieľom odstrániť akúkoľvek bolesť.“²⁷ Podobne tento pojem zadefinoval Šlipko, ktorý tvrdí, že eutanázia je „ľahká a príjemná smrť, uľahčenie, skrátenie, urýchlenie umierania zo súcitu (napr. u trpiacich nevyliciteľne chorých, niekedy aj na ich vlastnú žiadosť), zabitie nevyliciteľne chorých.“²⁸ Z toho vyplýva, že takto spôsobená smrť, ak už je vykonaná s akýmkoľvek dobrými úmyslami, je morálne neprípustná. Eutanázia môže byť vykonaná rôznymi osobami a na základe toho, sa hovorí o: „samovražde- keď si chorý sám siahne na život, vražde- keď sa čin vykoná na osobe, ktorá oň nepožiadala z vlastnej vôle, asistovanej samovražde- keď sa čin vykoná na osobe, ktorá oň slobodne požiadala.“²⁹ Každý z uvedených spôsobov eutanázie je morálne neprípustný. Porušuje sa základné právo na život a nikto nemá oprávnenie toto právo porušiť. Ani v prípade, keď si to želá sám chorý, alebo existujú iné dôvody- napr. za účelom odstránenia bolesti- pomocou ktorých je možné takýto čin „ospravedlniť“. „Najvážnejším dôvodom, ktorý sa uvádza s cieľom ospravedlniť dobrovoľnú eutanáziu, je

---

²² Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 134-139.

²³ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 150.

²⁴ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 6.

²⁵ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 381.

²⁶ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 164.

²⁷ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 164.

²⁸ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 384.

²⁹ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 165.

sloboda človeka, uznaná za jeho základné a všeobecné právo, a tomu zodpovedajúca filozofia človeka.“³⁰

Pri liečení chorého pacienta je nutné zvoliť liečbu, ktorá je primeraná. Pojem primeraná liečba Lucas definuje tak, že „do organizmu pacienta sa má zasahovať dovtedy, kým je to prospešné jeho zdraviu, ani viac, ani menej.“³¹ Na rozdiel od primeranej liečby, agresívna liečba sa prejavuje tak, že „využíva zbytočné neúčinné terapie pri liečbe chorého, ktoré sťažujú znášanie choroby a javí sa ako neprimeraná a odsudzuje chorého k umelo predlžovanej agónii namiesto toho, aby liečila chorobu.“³² Pri voľbe správnej liečby, postupov a metód je potrebné prihliadať k rôznym etickým aspektom. Treba prihliadať na to, že „sa nesmie siahať k žiadnemu prostriedku urýchľujúcemu smrť, treba sa vyhnúť eutanázii v akejkoľvek forme. Nesmieme uplatňovať neprimeranú liečbu, ktorá by mohla vyústiť do agresívnej liečby, alebo by zvýšila utrpenie chorého a sme povinný poskytnúť normálne a bežné postupy, prinášajúce chorému fyzickú a psychickú úľavu.“³³

Ak sa jedná o prípad smrteľne chorého pacienta, ktorého choroba je v štádiu, ktoré je nezvratiteľné, prípadne neexistuje šanca na vyliečenie, je vhodné, aby sme použili bežné metódy a postupy starostlivosti- napr. potrava, hydratácia, či hygiena. Takáto starostlivosť sa nazýva „paliatívna starostlivosť“. Znamená starostlivosť o nevyyliečiteľne chorých, prostredníctvom podávania liekov, ktoré síce nemôžu vyliečiť chorobu, no kontrolujú symptómy, bez toho, aby sa výrazne znížila kvalita života. Cieľom nie je predĺžiť život, ale zlepšiť jeho kvalitu.“³⁴ Ide o zlepšenie kvality života umierajúceho tak, aby z času, čo mu ostáva mohol vyťažiť maximum a nie umelo predlžovať utrpenie nevhodnou liečbou, alebo prostriedkami.

Poslanie bioetiky spočíva v etickom hodnotení tém, ktoré sú vyššie spomenuté. „Pôvodne sa bioetika zameriavala na klinickú prax medicíny, napr. na prístup k umelým obličkám, alebo na to, ako zdôvodniť a obmedziť používanie ľudských subjektov na klinické experimenty.“³⁵ Dnes možno o bioetike povedať, že: „bioetika sa stala miestom rozhodujúceho skúmania morálnych dimenzií rozhodnutí vykonaných v tomto procese.“³⁶ V mnohých z nich ide o „situácie, v ktorých sa odкрýva existenčná vážnosť ľudského osudu

³⁰ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 237.

³¹ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 169.

³² LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 170.

³³ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 171.

³⁴ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 173.

³⁵ Porov. GLUCHMAN, V. 1994. *Úvod do etiky*. Prešov: Universum, 1994. s. 142.

³⁶ GLUCHMAN, V. *Úvod do etiky*, s. 142.

a v týchto okolnostiach sa vyskytuje drastický zásah človeka do procesu vlastného, alebo iného života.“³⁷

Pri riešení problémov v oblasti bioetiky sa tak etici musia opierať aj o poznatky z rôznych iných odborov ako napr.: medicína, technika, veda. Dospeli sme k záveru, že primárnym poslaním bioetiky je „*klasifikácia morálnych noriem*“³⁸, na základe ktorých je posudzovaný daný bioetický problém- posudzuje sa jeho morálna prípustnosť. Bioetika je súčasťou aplikovanej etiky, ktorá „*zahŕňa aplikáciu etickej reflexie prípadov praktického záujmu. Je skôr situačná než abstraktná, to znamená, že pracuje s aktuálnym prípadom, v ktorom sa mravný subjekt musí rozhodnúť a konať.*“³⁹

1.1 Človek ako bio-psycho-sociálne bytie

Človeka je možné analyzovať ako bio-psycho-sociálne bytie. Tzn., že človek je bytím biologickým- prírodným/ žijúcim, psychologickým- duševným a sociálnym- spoločenským. Akú formu bytia teda predstavuje človek vo svete, ktorý ho obklopuje? Podľa Wrighta je človek vo svojej podstate „*prírodná bytosť- telo, ktoré je odsúdené na zatratenie a duchovná bytosť- duša, ktorá má účasť na nadprirodzenom.*“⁴⁰ Podľa Hrehovej je osoba „*tou, ktorá túži po spoločenstve s inými, ale toto spoločenstvo má aj svoje reálne prekážky, medzi ktorými je na prvom mieste egocentrizmus so svojím sebeckým individualizmom , a tiež umelý kolektivismus so svojou zodpovednou anonymitou.*“⁴¹ Ľudská prirodzenosť je len jedna, ktorá sa skladá z rôznych zložiek. „*Ľudstvo videné v priebehu mnohých generácií zdieľa jedinú ľudskú prirodzenosť v ktorej sa pomerne menšie dedičné vplyvy recyklujú meniacimi sa vzorcami medzi pohlaviami a naprieč rodinami a celými populáciami.*“⁴² Bez ohľadu na to, pomocou akej koncepcie nahliadame na človeka, či jeho prirodzenosť, je možné tvrdiť, že: „*existuje teda čosi ako*

---

³⁷ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 15-16.

³⁸ VAJDA, J. 1993. *Etika*. Nitra: ENIGMA, 1993. s. 38.

³⁹ GLUCHMAN, V. *Úvod do etiky*, s. 141.

⁴⁰ Porov. WRIGHT, G. 2001. *Humanizmus ako životný postoj*. Bratislava: Kalligram, 2001. s. 16.

⁴¹ HREHOVÁ, H. 1998. *Pohľad do dejín etických systémov*. Bratislava: Charis, 1998. s. 148.

⁴² WILSON, E. O. 1993. *O lidské prirodzenosti: Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Brno: Spektrum, 1993. s. 56.

univerzálna ľudská prirodzenosť, spoločná celému ľudstvu.“⁴³ Ľudská prirodzenosť existuje bez ohľadu na to, z akého hľadiska na ňu nahliadame. Adjektívum ľudská označuje príslušnosť k ľudskému druhu, teda niečo, čo je vlastné človeku. „*Prirodzenosť-physis- v gréčtine označovala presný poriadok vecí.*“⁴⁴ a v Slovníku slovenského jazyka by sme sa dočítali, že prirodzenosť je „*prirodzená povaha, vrodene vlastnosti.*“⁴⁵ Z dostupných zistení (Biblia, spisy Tomáša Akvinského...) môžeme tvrdiť, že podľa zástancov kreacionistického pohľadu nám bola daná Bohom a podľa zástancov evolucionizmu sme ju získali na základe evolúcie živočíchov a neskôr druhu ľudského.⁴⁶ Z biologického⁴⁷ hľadiska, alebo presnejšie by sme ho mohli nazvať aj hľadisko gender, existujú 2 druhy prirodzenosti. „*Základná asymetria medzi pohlaviami nevyhnutelne vedie k rozdielnym prirodzenostiam (povahám) oboch pohlaví, ktoré zodpovedajú ich špecifickým poslaniam.*“⁴⁸ Je nutné, aby sa rozlišovala ľudská prirodzenosť po stránke rodovej, či už z hľadiska ich biologických prirodzeností a predispozícií, sociálnych rolí, charakterových a fyzických vlastností. „*Potvrdilo sa, že pri poznávaní človeka v jeho hlavných zložkách nestačí vidieť vonkajšiu stránku jeho telesnosti, ale treba preniknúť do jeho vnútra a uvedomiť si osobitosti prejavov jeho duševného života.*“⁴⁹ Medzi takéto prejavy patria hlavne „*poznávacie činnosti ľudského intelektu a vôle.*“⁵⁰ V knihe Bioetika pre všetkých jej autor Lucas uvádza dva fakty, aby potvrdil to, že človek je materiálno-duchovná bytosť.

Prvý fakt pojednáva o tom, že: „*človek je živý organizmus. Ako každý iný organizmus, pozostáva z hmoty zloženej z atómov a molekúl. Zaberá istý priestor a žije v určitom čase. Môžeme ho merať a vážiť.*“⁵¹ Živý organizmus je charakteristický tým, že rastie, prijíma potravu, rozmnožuje sa, presúva sa atď. Človek všetky tieto znaky spĺňa

⁴³ RIDLEY, M. Červená kráľovna: sexualita a vývoj ľudskej prirodzenosti, s. 19.

⁴⁴ Ref.: ŠULAVÍKOVÁ, B.: Prirodzenosť človeka a autenticita, s. 683. In SITARČÍKOVÁ, Z. 2012. O šľachtení človeka: Nanotechnológie, transhumanizmus a ľudská prirodzenosť. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012. s. 155.

⁴⁵ Ref. PECIAR, Š.: Slovník Slovenského jazyka, s. 588. In SITARČÍKOVÁ, Z.: O šľachtení človeka, s. 155.

⁴⁶ „*Ľudská prirodzenosť je nie len všade rovnaká, ale navyše je pozoruhodne totožná ako v minulosti. Napríklad Shakespearove hry pojednávajú o pohnútkach, problémoch, pocitoch a pováh, ktoré sú nám podivuhodne blízke.*“ Porov. RIDLEY, M. Červená kráľovna: sexualita a vývoj ľudskej prirodzenosti, s. 19

⁴⁷ „*Biológia je kľúčom k ľudskej prirodzenosti a bádatelia z oblasti sociálnych vied si nemôžu dovoliť ignorovať ich stále solídnejšie princípy. Obsah sociálnych vied je však potencionálne omnoho bohatší. Tieto vedy nakoniec absorbujú príslušné poznatky z biológie a vo svojom rozvoji budú pokračovať na ich základe.*“ WILSON, E. O.: O ľudskej prirodzenosti: Máme svobodnou vôľu, alebo je naše chováni řízeno genetickým kódem?, s. 23.

⁴⁸ RIDLEY, M. Červená kráľovna: sexualita a vývoj ľudskej prirodzenosti, s. 21.

⁴⁹ ŠLIPKO, T. Hranice života, s. 98.

⁵⁰ Porov. ŠLIPKO, T. Hranice života, s. 98.

⁵¹ LUCAS, R. Bioetika pre všetkých, s. 12.

a teda je považovaný za živý organizmus. „*Materiálny organizmus prostredníctvom ktorého je človek na svete, nazývame ľudské telo. Je to prvý dôkaz autentickej identity a odlišnosti od iných ľudí. Prvým faktom teda je, že človek je materiálna bytosť.*“⁵²

Druhý fakt opisuje človeka, ako bytosť duchovnú. „*Niektoré ľudské aktivity závisia priamo na materiálnej- telesnej stránke človeka- dotýkať sa, premiestňovať sa...*“⁵³ Existujú však aj aktivity, na ktorých nezáleží to, ako je človek telesne disponovaný. „*Sú to ľudské prejavy, ktoré si vyžadujú iný druh aktivity.*“⁵⁴ Hovoríme tu o „*myslení, úvahách, úsudkoch, o láske a náklonnosti, slobodnom rozhodovaní...*“⁵⁵ Duchovná zložka sa prejavuje v „*rozumnosti ľudských poznávacích a vôľových funkcií.*“⁵⁶ Duchovná zložka nie je po celý život rovnaká. Kreuje sa výchovou, skúsenosťami, či vlastnou osobnosťou. Taktiež nemožno tvrdiť, že každý človek je schopný rovnakej duševnej aktivity- odhliadnuc od stavov patologických, alebo rôznych postihnutí- je normálne, že aj zdraví jednotlivci majú iný stupeň prežívania takýchto mentálnych aktivít. Oba tieto fakty, zložky (materiálna a duchovná) tvoria ľudskú osobu. Jedna zložka bez druhej nemôže existovať, tzn., že nemôže existovať telo bez duše a duša bez tela. Tieto dve zložky sú komplementárne- doplňujú sa a vytvárajú tak dokonalú jednotu. „*Nejde tu o funkčné spojenie, ale o základné, substanciálne spojenie.*“⁵⁷

Tretou zložkou ľudskej bytosti, je to, že človek je bytosť sociálna. Má tendencie sa združovať a žiť v menšej, či väčšej sociálnej skupine, alebo byť členom inej sociálnej skupiny na základe záujmov, alebo osobného presvedčenia. O tejto tretej zložke hovorí Wilson, že: „*Existujú sociálne rysy vyskytujúce sa vo všetkých kultúrach, ktoré pri bližšom skúmaní sú charakteristickým znakom ľudstva ako prvok, odlišujúci ho od iných živočíšnych druhov.*“⁵⁸ Antropológ P. Murdock „v roku 1945 zostavil zoznam takýchto charakteristík: *dávanie darov, deľba práce, etika, etiketa, gestá, hry, jazyk, lekárstvo, manželstvo, návštevy, obchod, pozdravy, sexuálne obmedzenia, varenie, výchova, zákony*“⁵⁹ a mnoho ďalších charakteristík, ktoré plynú z toho, že ľudia sú tvory spoločenské.

---

⁵² Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 12-13.

⁵³ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 13.

⁵⁴ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 14.

⁵⁵ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 14-16.

⁵⁶ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 98.

⁵⁷ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 17.

⁵⁸ WILSON, E. O. *O lidské přirozenosti: Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*, s. 30.

⁵⁹ Ref. MACH, E. *Life on a Little- Known Planet*. In WILSON, E. O.: *O lidské přirozenosti: Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*, s. 30.

Človek si musel vytvoriť isté zvyky, normy (...) aby mohol spokojne spolunažívať s ostatnými ľuďmi. Všetky tri zložky musia participovať na tom, aby človek mohol prosperovať, rozmnožovať sa a viesť plnohodnotný život po stránke fyzickej i psychickej.

1.2 Vznik a význam bioetiky

Ako sme už uviedli v prvej kapitole, termín bioetika zaviedol „*Van Rensselaer Potter* v roku 1970“⁶⁰ Šlipko aj Lucas sa najprv venovali pojmu bioetika po stránke etymologickej. Podľa Šlipka „*bežne chápaný význam sa sústreďuje do dvoch zložiek tohto termínu: bios a éthos*“⁶¹ Lucas túto definíciu rozšíril a konštatuje, že „*bios znamená život a éthos znamená obyčaj, mrav v doslovnom preklade teda ide o etiku života.*“⁶² Bioetika je teda predovšetkým etika, ktorá sa zaoberá životom. Pristúpime teda k bližšej analýze pojmu bioetika rozdelením definície na bios- život a etika. „*Život človeka je postavený na hrane bytia (smrť...).* Vďaka životným okolnostiam sa vyskytuje zásah človeka do procesu vlastného, alebo iného života.“⁶³ Život človeka zahŕňa množstvo fáz. Od počatia, cez prenátálny vývoj, pôrod, detstvo, adolescenciu, dospelosť, starobu až po smrť. Každá fáza je niečím výnimočná a jedinečná. „*Trojfázový rytmus ľudského života obsahujúci jeho začiatok, trvanie a smrť môže byť najvšeobecnejším kritériom rozdelenia problémov bioetiky na 3 veľké časti*“⁶⁴ podľa stupňa vývoja života človeka. „*Zahrňuje teda súhrn problémov o konaní človeka v hraničných situáciách začiatku života (biogenéza), jeho trvania (bioterapia) a nakoniec smrti (tanatológia).*“⁶⁵

Analýza druhej časti pojmu, t.j. etika znie: „*V jej najvšeobecnejšom chápaní ide o normatívnu vedu, ktorá, opierajúc sa o údaje zo skúsenosti a o racionálne princípy, vedie k formovaniu hodnotenia a mravných noriem.*“⁶⁶ Pri objasňovaní etymologického významu slov etika a morálka je zjavné ich nutné prepojenie. Termín etika „*ako názov vedného odboru, ktorému sa budeme venovať, odvodzujeme od slova 'ethos', čo v starej*

---

⁶⁰ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 5.

⁶¹ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 12.

⁶² LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 5.

⁶³ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 15-16.

⁶⁴ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 16.

⁶⁵ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 16.

⁶⁶ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 14.

gréčtine označovalo obyčaj, či mrav. Termín morálka pochádza z latinského prekladu gréckeho výrazu 'ethos'. Latinský výraz pre 'ethos' je 'mos', t.j. mrav, chovanie, vlastnosť“⁶⁷ Etika patrí medzi vedy spoločenské, pretože „sa zaoberá mravným konaním ľudí, vzťahy medzi nimi, morálnym vedomím a hodnotovými štruktúrami tohto vedomia.“⁶⁸ Definícia bioetiky, o ktorú sa opiera Ślipko je, že: „bioetika predstavuje tú časť špeciálnej filozofickej etiky, ktorá má určovať morálne dôležité hodnotenia a normy v oblasti ľudských činov (aktov), súvisiacich so vstupom človeka do hraničných situácií, týkajúcich sa počiatku života, jeho trvania a smrti.“⁶⁹ Bioetika je vyčlenená ako samostatný druh etickej disciplíny len „materiálnym predmetom, vďaka ktorému má svoje miesto v rámci vedeckej etiky ako špecificky vhodný komplex problémov. Metodologicky však úzko súvisí od všeobecne záväzných pravidiel filozofického výskumu v etike.“⁷⁰ V akom vzťahu je teda etika a bioetika? Dalo by sa o nej povedať že patrí k normatívnej, aplikovanej a situačnej etike. „Bioetika je integrálna súčasť normatívnej etiky ako aplikácia všeobecných princípov etiky na jednotlivé dramatické situácie ľudského života.“⁷¹

V zadefinovaní a objasnení pojmu bioetika sa angažovali mnohí autori. Ślipko tvrdí, že bioetika „vyjadruje istú etiku ľudského života, aktualizovanú úspechmi súčasných biomedicínskych vied.“⁷² Pokusy o spresnenie definície bioetiky prichádzali postupne na základe výskumov, rozširovali sa za pomoci masmédií a tieto poznatky prenikali do všetkých sfér a dostali sa až ku rôznym ľuďom (lekári, verejnosť...). Poľský kriminológ Holyst vysvetľuje bioetiku nasledujúco: „Nové problémy vznikajú najmä pri explantácii orgánu z tela osoby uznanej za mŕtvu a pri umelom predlžovaní i udržiavaní života. V tejto súvislosti vznikla bioetika. Okrem týchto problémov sa zaoberá genetickými zásahmi, eutanáziou, metódami terapie osôb psychicky chorých, samovraždami, pokusmi na ľuďoch atď.“⁷³ Holyst tu uviedol a popísal, prečo vznikla bioetika, predmet a fenomény, ktorými sa zaoberá. Na základe obsahu bioetiky, a rozvoja techniky a medicíny vznikla definícia, že bioetika „je normatívna veda o mravnej problematike vyplývajúcej zo štruktúr spätých s rozvojom biologicko-lekárskych vied.“⁷⁴ Definíciu, ktorá sa opiera o to, že bioetika je veda, ale obohacuje ju o zložky morálnych hodnôt a princípov poskytuje Lucas, ktorý

⁶⁷ Porov. VAJDA, J. *Etika*, s. 11.

⁶⁸ Porov. VAJDA, J. *Etika*, s. 24.

⁶⁹ ŚLIPKO, T. *Hranice života*, s. 16.

⁷⁰ ŚLIPKO, T. *Hranice života*, s. 16-17.

⁷¹ Porov. ŚLIPKO, T. *Hranice života*, s. 17.

⁷² ŚLIPKO, T. *Hranice života*, s. 12.

⁷³ Porov. HOLYST, B. *Samobójstwo- przypadek czy konieczność*, 3, s. 159. In ŚLIPKO, T. *Hranice života*, s. 12.

⁷⁴ Ref. *Encyklopedia katolicka*. T. II. Poznań 1976, kol. 568- 570. In ŚLIPKO, T. *Hranice života*, s. 12.

konštatuje, že: „možno ju definovať aj ako vedu, ktorá usmerňuje správanie človeka v oblasti života a zdravia vo svetle racionálnych morálnych hodnôt a princípov.“⁷⁵ Rôzni autori ponúkajú koncepcie, ktoré sa líši v malých, alebo i veľkých rozdieloch. Ich poskytnuté definície sa odvíjajú od toho, o čo, sa daný autor opiera. Či ide o „hľadisko biomedicínskych výskumov, alebo širšie hľadisko všetkých oblastí ľudského konania. Môžeme teda povedať, že súčasná bioetika predstavuje oblasť výskumov ešte definitívne nerozdelených a nepreskúmaných.“⁷⁶

Význam bioetiky v dnešnej spoločnosti spočíva i v sformulovaní základným princípov „ktoré musia viesť bioetické správanie k rešpektovaniu dôstojnosti každej osoby“⁷⁷. Týchto 6 princípov bolo sformulovaných preto, aby bolo za každých okolností ochraňované ľudské dobro, dôstojnosť jednotlivcov a aby bola chránená ľudská prirodzenosť.

„1. Absolútna hodnota ľudského život a jeho nedotknuteľnosť: Ľudský život nie je prostriedkom, či nástrojom pre druhých, ale má vlastné práva a dôstojnosť. Život má absolútnu hodnotu a je nedotknuteľný, pretože je jednotou tela a ducha a tým sa vytvára osoba“⁷⁸. V prvom bode autor pojednáva o nedotknuteľnosti ľudského života. O tom, že jeden človek nemá vôbec žiadne oprávnenie siahnuť na život, alebo zdravie iného človeka nám nezakazujú len právne zákony. Imperatív nezabiješ, je nám známy aj z Biblie a teda z učenia kresťanskej cirkvi. Tento morálny imperatív je zosilnený a podporovaný aj v ostatných sférach spoločnosti, či zocelený vierou. O tom, že človek nikdy nemôže byť použitý ako prostriedok k niečomu, bolo zjavné aj Immanuelovi Kantovi, ktorý vo svojej koncepcii tvrdí, že „rozumné bytosti totiž všetky podliehajú zákonu, že ani jedna z nich nikdy nemá, ani sama so sebou, ani s nijakou inou zaobchádzať iba ako s prostriedkom, ale vždy zároveň ako s účelom samým o sebe.“⁷⁹ Život je nedotknuteľný dar, s ktorým nie je možné manipulovať.

„2. Neoddeliteľné puto medzi životom, slobodou a pravdou: Život, sloboda a pravda sú neoddeliteľné dobré a ak sa naruší ktorékoľvek z nich, naruší sa i to druhé dobro.“⁸⁰ Hodnota pravdy, slobody a života sú neoddeliteľné a ak dôjde k narušeniu ktorejkoľvek

---

⁷⁵ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 5.

⁷⁶ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 13.

⁷⁷ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 25.

⁷⁸ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 25.

⁷⁹ KANT, I. 2004. *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004. s. 62.

⁸⁰ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 25.

z nich, takéto narušenie má dosah aj na ďalšie dve hodnoty. Medzi týmito hodnotami existuje nerozlučiteľné puto. Na príklad, ak niekoho klameme (a teda porušujeme hodnotu pravdy), má to nevyhnutný dosah na jeho slobodu. Pretože ak by človek poznal pravdu, je možné, že by sa v danej situácii rozhodol inak, ako keď mu pravda nebola vyjavená - a teda bola obmedzená jeho sloboda.

„3. *Poznávať, aby sme liečili, nie manipulovali: Prvoradý a prirodzený cieľ medicíny a vedecko-technického pokroku je ochrana života, nie akékoľvek manipulácie, alebo jeho likvidácia.*“⁸¹ V praxi ochrana života znamená, že musia byť splnené tri body: „A) Je povolený každý lekársky zákrok, ktorý podporuje prirodzený vývoj života. B) Je zakázaný každý zákrok, ktorý je v rozpore s prirodzeným vývojom života- napr. potrat, eutanázia. C) Je zakázaný každý skutok, ktorý sa líši od spôsobu určeného ľudskou prirodzenosťou na dosiahnutie istého vývoja- napr. oplodnenie v skúmavke.“⁸² Medicínske poznatky teda majú byť použité vždy len na ochranu ľudského života a jeho prirodzenosti. Nemajú byť zneužívané v prospech jedného subjektu, organizácií, atď. Niektorí lekári sa k tomuto zaväzujú tzv. Hippokratovou prisahou. Je to „sľub, ktorý skladajú lekári pri promócií a ktorý tvorí etický základ lekárskeho poslania.“⁸³ Hovorí o tom že lekár sa zväzuje k tomu, že za žiadnych okolností neusmrtí človeka, nebude vykonávať aborty, bude viazaný lekárske tajomstvom atď.

„4. *Nie všetko, čo je technicky možné, je morálne prípustné: Sloboda vedeckého výskumu a dôstojnosť osoby kráčajú ruka v ruke. Ide o to, aby technický pokrok slúžil človeku, a nie na jeho manipulácie, či zničenie.*“⁸⁴ Technika má človeku slúžiť, nie ho zneužívať, alebo s ním akokoľvek manipulovať. Pomocou technických prostriedkov nesmie byť obmedzená autonómnosť, sloboda človeka, alebo nesmie byť zneužitý prostredníctvom nej na účely iných ľudí/ spoločností...

„5. *Štátne zákony majú chrániť dobro osôb: Prirodzeným cieľom štátnych zákonov je ochrana dobra osôb a ochrana nevinných pred nespravodlivosťou.*“⁸⁵ Pri ustanovení zákonov štátu sa musí prihliadať na dobro občanov, ich slobodu a štát by mal voči nim konať predovšetkým spravodlivo. Ochranu ľudských práv nám garantuje Ústava

---

⁸¹ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 26.

⁸² LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s.26.

⁸³ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 385.

⁸⁴ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 27.

⁸⁵ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 27.

Slovenskej Republiky, konkrétne sa nimi zaoberá druhá hlava, ktorá je garantom ľudských práv.

„6. Princíp skutku s dvojitým účinkom: Skutok môže mať okrem priameho aj nepriamy účinok, čiže dôsledok, ktorý sme si neželali ani ako cieľ, ani ako prostriedok.“⁸⁶ Dôležité je, aby sme mali na vykonávanie skutku vždy dobrý úmysel a používali vhodné prostriedky. Dobrý účinok by mal prevyšovať nepriamy- nechcený účinok.

1.2.1 Bioetika a ľudská prirodzenosť

Človek, ako taký je bytím telesno-duchovým. Istá časť vedeckej obce sa zhoduje, že človek sa vyvíjal dlhé tisícročia až do stavu, v akom ho poznáme dnes. Tento proces sa nazýva vo všeobecnosti evolúcia, v rámci druhu hovoríme o fylogénéze a konkrétne v rámci vývinu ľudského druhu o antropogénéze. Ľudia, ako rozumné a zmysľajúce bytosti majú tendencie neustále vylepšovať a pretvárať si prírodu okolo nás tak, aby slúžila v náš prospech. Pokrok vedy, techniky a medicíny nám umožňuje neustále rozvíjať svoje možnosti a vedomosti k tomu, aby sme ako ľudský druh napredovali a prosperovali. „Bohatstvo existenčnej vybavenosti človeka mu zabezpečuje výnimočné postavenie v celom viditeľnom svete. Ukladá mu aj určitú úlohu: má stále rozvíjať seba i druhých a slobodne sa usilovať o čoraz dokonalejší stupeň svojej existencie.“⁸⁷ Je to práve sloboda, ktorá je podľa Hrehovej „podstatou človeka.“⁸⁸ Človek sa nedá redukovať len na akúsi jednu zložku, čo Heywood objasňuje tak, že „používať pojem ľudskej prirodzenosti neznamená redukovať človeka na akúsi jednodimenzionálnu karikatúru. Väčšina mysliteľov si uvedomuje, že ľudia sú zložití a mnohotvární, tvorení prvkami biologickými, fyzikálnymi, psychologickými, intelektuálnymi, sociálnymi a možno aj duchovnými.“⁸⁹

Pre porovnanie sme uviedli rôzne koncepcie, ktoré pomocou ktorých, sa zorientujeme v tom, ako chápať ľudskú podstatu, jeho prirodzenosť a zosumarizujeme, z čoho sa skladá ľudské bytie. Ak by sme chceli poznávať bytostnú stránku človeka, je nemožné, aby sme ju zredukovali len na jeden aspekt jeho života. Je zrejmé, že človek

---

⁸⁶ LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 27.

⁸⁷ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 98.

⁸⁸ Porov. HREHOVÁ, H. *Pohľad do dejín etických systémov*, s. 78.

⁸⁹ Porov. HEYWOOD, A. 2005. *Politická teorie*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. s. 30.

obsahuje stránku telesnú – fyzickú, avšak sú tu i iné zložky, ktoré sa nutne podieľajú na jeho bytí a celkovej prosperite. Je potrebné uvedomovať si i zložku duchovnú. „Medzi týmito prejavmi sa predmetom filozofického uvažovania musia stať predovšetkým poznávacie činnosti jeho intelektu a úsilie vôle, najmä ich odlišný charakter nezaťažený materiálnou konkrétnosťou.“⁹⁰ Táto zložka je bežne známa napríklad pod pojmom ľudská duša.

Človek má telo, ktoré je smrteľné, dušu, ktorá je nesmrteľná a ducha, ktorý je večný. Toto je predmetom koncepcie kresťanského spiritualizmu. „Pojednáva o vnútornom vzťahu duchovného a telesného základu. Duchovná zložka sa prejavuje prostredníctvom rozumnosti, alebo v poznávacích, či vo vôľových funkciách. Toto všetko definitívne formuje človeka ako bytie, ktoré je svojbytné, seba uvedomené a slobodné t.j. slobodný subjekt bytia i činnosti. Spiritualistický personalizmus kresťanskej filozofie kladie dobro človeka a jeho slobodu na prvé miesto mravných hodnôt, ktoré majú usmerňovať výskumné činnosti genetiky a eugeniky.“⁹¹ Práve mravné hodnoty by nám mali dopomôcť k tomu, aby sme sa rozhodovali správne vo veciach genetiky, eugeniky, alebo transhumanizmu. Rozhodnúť sa, či zachovať ľudskú prirodzenosť, našu bytostnú podstatu, alebo na úkor nej zdokonaľiť isté vyhovujúce ľudské vlastnosti, či odstrániť aspekty, ktoré by nás za určitých okolností mohli obmedzovať.⁹² Človeka z kresťanského pohľadu by sme mohli determinovať ako „prírodnú bytosť, telo, ktoré je odsúdené na zatratenie, ale jeho duša- človek ako duchovná bytosť- má účasť na nadprirodzenom a má možnosť byť spasený milosťou Božou.“⁹³

Ďalšou tézou, ktorá sa zaoberá ľudskou prirodzenosťou je naturalistická koncepcia. Naturalistická koncepcia „sa opiera o princípy prvenstva vedy a slobody výskumov. Nevídi však človeka taký, aký je a teda- naturalizmus vie používať intelekt, ale nevie ho pochopiť (uznáva len jeho funkčnú závislosť na zmysloch). Stačí, aby sa pre naturalistickú koncepciu obmedzili poznávacie kompetencie intelektu na časovo- priestorovú schránku sveta. Nepreniká do vnútornej osobitosti a nedokáže pochopiť duchovný rozmer, ktorý intelekt prezentuje.“⁹⁴ Podstatou ľudského bytia sú pre nich len prírodné faktory a kladú veľký dôraz na prvenstvo výskumov a vied. V takejto koncepcii by sme mohli uvažovať o tom, že človek je tu využívaný ako prostriedok ku manipuláciám (čo by mohlo byť ľahko

⁹⁰ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 98.

⁹¹ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 98- 99.

⁹² Napr. hnev, strach, nenávisť, bolesť, ktoré by sa za istých okolností mohli zdať obmedzujúce, prípadne by mohli emocionálne ovplyvniť náš racionálny úsudok.

⁹³ Porov. WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 16.

⁹⁴ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 98- 99.

označené ako narúšanie osobnej dôstojnosti a prirodzenosti človeka.) Na základe predchádzajúcich zistení, sme zhodnotili, že tieto dve koncepcie: kresťanský spiritualizmus a koncepcia naturalistická sú dve protikladné vízie.

2. Bioetika a fenomén transhumanizmu

Fenomén transhumanizmu sa stal témou bioetiky pomerne nedávno a je alarmujúcou témou 21. storočia. Poznatky plynúce z medicíny a techniky utvorili živnú pôdu pre jeho vznik. Za pomoci nových technológií a informácií začali odborníci skúmať ľudský genóm, prenatálny vývin plodu... Podnietilo to vznik diskusií o predĺžení priemerného veku človeka, oddialení smrti, prevencií voči chorobám, transplantáciách, umelých náhradách orgánov, či končatín. *„Účastníci diskusie o vylepšovaní človeka nemajú rovnaký názor na aktuálny stav výskumu a vývoja nových technológií, čo sa týka projektov a aplikácií, ako aj hodnotenie ich realizácie či realizovateľnosti. Amplitúda poskytovania príkladov sa pohybuje od nadšeného ohlasovania novej renesancie až po apokalyptické predpovede skazy.“*⁹⁵ Názory účastníkov tejto diskusie sa teda značne rozchádzajú. Jeden tábor je odporcom akýchkoľvek zásahov do ľudskej prirodzenosti počnúc počatím, prenatálnym vývinom, adolescenciou, dospelosťou a starobou. Zástancovia transhumanistických ideí tvrdia, že človek môže pomocou týchto „zásahov“ profitovať, a to spôsobom vylepšenia človeka ako jednotlivca aj ľudského druhu.

2.1 Genéza a podstata transhumanizmu

Tento fenomén je v dnešnej dobe alarmujúcim a nezanedbateľným (bio)eticko-politickým problémom. Je to fenomén, vďaka ktorému môže človek prosperovať, rozvíjať svoje prirodzené vlastnosti a schopnosti, avšak je to dvojsečná zbraň, ktorá pri neopatrnnej a sebeckej manipulácii môže ústiť až k strate našej ľudskej prirodzenosti. *„Táto problematika sa stala pálčivo aktuálnou vďaka pozoruhodným pokrokom v lekárskej*

---

⁹⁵ SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 111.

a genetickej technológii.“⁹⁶ Čo však viedlo k tomu, aby tento fenomén vôbec vznikol? Podľa Bostroma, to bol práve Nietzsche, ktorý rozhýbal myšlienky ľudí smerom k transhumanistickému zmýšľaniu. Vraví, že: „myslím, že hlavou inšpiráciou pre transhumanizmus bol Friedrich Nietzsche, ktorý je známy vďaka svojej doktríne- O nadčloveku.“⁹⁷

Pojem transhumanizmus je etymologicky spojený s humanizmom, z ktorého jeho podstata vychádza.⁹⁸ „Spoločné pre všetky poňatia humanizmu, je to, že na človeka je nazerané ako na osobitého tvora s osobitým poslaním života.“⁹⁹ Je teda zrejmé, že humanizmus a transhumanizmus si nesmieme zamieňať. Transhumanizmus musí obsahovať niečo viac, ako samotný humanizmus. Od humanizmu k transhumanizmu¹⁰⁰ teda musí viesť istý prechod/ cesta. „Kým v učení humanizmu sa veda a pokrok využívajú pri premene sveta s cieľom získať lepšie podmienky pre ľudskú existenciu, transhumanizmus hlása premenu človeka, ľudského bytia, hlása perspektívu človeka ako objektu, ako 'materiálu' na pretvorenie s cieľom nielen zlepšiť ľudské podmienky, ale i človeka samotného.“¹⁰¹ Humanizmus teda nepripúšťa akékoľvek zásahy do ľudskej prirodzenosti, či iné manipulácie s ľudskou podstatou a „...je obranou človeka, zdôraznením ľudskej hodnoty a dôstojnosti.“¹⁰² Mení len prostredie, prispôsobuje ho ľudským potrebám s cieľom zdokonalenia ľudského druhu. Na druhej strane transhumanizmus priamo zasahuje do človeka ako takého, manipuluje s jeho psychickými, fyziologickými vlastnosťami, s jeho genofondom, schopnosťami... Transhumanisti nie sú spokojní s našimi biologicko-psychologickými obmedzeniami, ktoré sú vlastné ľudskému druhu a „riešením nespokojnosti s našimi ľudskými podmienkami je preto zmena našej

---

⁹⁶ WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 108.

⁹⁷ Porov. „It might be thought that a major inspiration for transhumanist was Friedrich Nietzsche, famous for his doctrine of: *Der Übermensch*.“ BOSTROM, N. 2005. *A History of Transhumanist Thought* In *Journal of Evolution and Technology*. [online]. 2005, 27 p. [cit. 20.4.2016] Dostupné na internete: <http://www.nickbostrom.com/papers/history.pdf>

⁹⁹ Ref. WEAVER, R. A.: *Humanism in a Age of Science and Technology*. s. 136. In SITARČÍKOVÁ, Z.: *O šľachtení človeka*, s. 17.

¹⁰⁰ „Julian Huxley vyjadruje potrebu pomenovania viery v možnosti transcendovania ľudského druhu ako celku, ako humanity, a navrhuje výraz transhumanizmus, ktorý podľa neho vyjadruje, že človek zostáva človekom, ale presahuje samého seba pomocou realizácie nových myšlienok a možností ľudskej prirodzenosti a pre ľudskú prirodzenosť.“ Ref. HUXLEY, J.: *New Bottles for New Wine*, s. 13-17. In SITARČÍKOVÁ, Z.: *O šľachtení človeka*, s. 20.

¹⁰¹ SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 18.

¹⁰² WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 10.

*biologicko-psychologickej podstaty, zmena ľudského tela.*¹⁰³ Ich opozíciu tvoria tzv. „biokonzervatívi, ktorí zastávajú názor, že sú proti využívaniu technológií na účely vylepšovania človeka.“¹⁰⁴ Tradiční humanisti používajú k zdokonaľovaniu človeka predovšetkým klasické prostriedky ako výchova, vzdelávanie, kultúrny rozvoj... Transhumanisti (jednotlivci, ktorý sú súčasťou výskumného tímu, laici, či ktokoľvek, komu sú vlastné transhumanistické ideje- sú to zástancovia využívania technológií na vylepšovanie človeka) používajú predovšetkým technologické prostriedky, „preto, aby sa eliminovalo starnutie, zvýšili intelektuálne, fyzické a psychologické schopnosti, a tak bolo možné posunúť sa za hranice súčasného chápania človeka.“¹⁰⁵ Etická dimenzia v probléme transhumanizmu sa nezaobera len prostriedkami, ale i konečným cieľom, ku ktorému vedú, tým, aké prostriedky je vhodné použiť a aký cieľ si stanoviť. „Etická dimenzia vo vzťahu človeka k prírode sa v prvom rade týka nášho pomeru k prírode, ktorú reprezentujeme – a vedno s nami všetky príbuzné živé bytosti – totiž k vlastnému telu.“¹⁰⁶

„Transhumanizmus sa nedá obsiahnuť do jedného celku, nie je totiž jednoliaty a má množstvo rôznych odnoží.“¹⁰⁷ Rôzne formy transhumanizmu určujú jeho podstatné črty a ciele, myšlienky... Podľa Fukuyamu je transhumanizmus „najnebezpečnejšou myšlienkou na svete“¹⁰⁸ a zároveň „hnutie, ktoré stelesňuje najsmelšie, najodvážnejšie, najimaginatívnejšie a najidealistickejšie túžby ľudstva.“¹⁰⁹ Dvorský sa o transhumanizme vyjadruje ako „o štýle života.“¹¹⁰ Hopkins tvrdí, že „je to ideológia, ktorá je usmerňovaná ľudskými nádejami, snami, morálnymi ideálmi a je to odveká túžba človeka poznať pravdu a nasledovať dobro“¹¹¹ Idea transhumanistov spočíva v presiahnutí samotnej ľudskej podstaty. Zistili sme, že presahovanie je hlavnou témou transhumanizmu. „Presiahnuť seba samého znamená prekročiť svoje ľudské obmedzenia udeliť si také nové vlastnosti, ktoré už nebudú ľudskými (neprináležia človeku, ako ho poznáme dnes), pričom táto

¹⁰³ WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 18.

¹⁰⁴ Porov.. SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 199.

¹⁰⁵ Ref. BOSTROM, N. *The Transhumanist FAQ. A General Introduction [online]*. In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 19.

¹⁰⁶ WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 108.

¹⁰⁷ Ref. BOSTROM, N. *The Transhumanist FAQ. A General Introduction [online]*. In Porov. SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 19- 20.

¹⁰⁸ Ref. FUKUYAMA, F. *The World's Most Dangerous Idea? [online]* In. SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 19.

¹⁰⁹ Ref. BAILEY, R. *Transhumanism: The Most Dangerous Idea? [online]* In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 19.

¹¹⁰ Ref. DVORSKÝ, G.: *Better Living through Transhumanism*, s.62. In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 19.

¹¹¹ Ref. HOPKINS, P. D.: *A Moral Vision for Transhumanism*, s. 3, 7. In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 19- 20.

*realizácia má byť dosiahnutá prostredníctvom aplikácie technológie a vedy.*¹¹² Pre potreby našej práce a tejto podkapitoly preto „navrhujeme uvažovať o transhumanizme ako o filozoficko-vedecky orientovanom futuristicko-fantastickom svetonázore založenom na úsilí o prekročenie súčasného stavu človeka i ľudstva za pomoci technológií.“¹¹³ Transhumanisti sa snažia o prekonanie biologicko-psychologickej podstaty človeka, o jeho „vylepšenie“. Usilujú sa o dosiahnutie antropotechnických cieľov: „dlhší život“¹¹⁴ (až nesmrteľnosť), lepšie zdravie (až úplná eliminácia chorôb), zlepšenie výkonnosti a aktivity, zlepšenie pamäte a iných intelektuálnych vlastností (vrcholiace superinteligenciou, či „kolektívnym vedomím“¹¹⁵, kultivovanie emocionálnej skúsenosti, subjektívneho pocitu pohody- stále trvajúceho pocitu šťastia¹¹⁶). Ak by sa transhumanistické vízie stali reálnymi, je možné, že akýkoľvek zásah/ zmena/ pretvorenie prirodzenej podstaty človeka by bolo prinajmenšom nebezpečné pre budúce generácie, alebo by bola takáto zmena dokonca nezvratiteľná. Táto naša dedukcia je podložená tvrdením Freuda, ktorý vraví, že: „ľudská prirodzenosť je iba jednou miešanicou z mnohých mysliteľných. Avšak, pokiaľ by bol iba malý zlomok charakteristických ľudských rysov oddelený výsledkom by bol nefunkčný chaos.“¹¹⁷

2.2 Aktuálne prejavy transhumanizmu

Podľa čoho, by sme mohli označiť jedinca ako zdravého, kvázi normálneho bez toho, aby sa vymykal takýmto štandardom? Je tu potrebné rozlišovať medzi stavom, ktorý je všeobecne uznaný za normálny a stavom, ktorý je tzv. patologický a nespadá pod štandardnú definíciu normality a zdravia. Podľa Svetovej Zdravotníckej Organizácie (WHO), zdravie je definované ako „stav úplného fyzického, mentálneho a sociálneho

¹¹² Ref. DVORSKÝ, G. *Better Living through Transhumanism*, s.62. In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 21.

¹¹³ SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 25.

¹¹⁴ „Konceptia je súčasťou vylepšovania človeka, pričom predstavuje spojenie vylepšovania kognitívnych a fyzických schopností človeka.“ Ref. ALLHOLF, F., LIN, P., MOOR, J., WECKERT, J.: *Ethics of Human Enhancement*, s. 16. In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 25- 26.

¹¹⁵ Ref. SAPIK, M.: *Dialog etiky a bioetiky (v interkultúrnom prostredí)*, s. 91. In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 25- 26.

¹¹⁶ Tu je treba sa zamyslieť, či pocit stále trvajúceho šťastia je práve to, čo chceme dosiahnuť. Pretože šťastie je šťastím práve preto, že jeho podstata je v jeho nestálosti a pominuteľnosti. Jeho krása tkvie v tom, že sa strieda s obdobiami nešťastia, či smútku. Preto si vieme jeho pominuteľnosť vážiť a vychutnať.

¹¹⁷ WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 31-32.

blaha.¹¹⁸ S touto definíciou sme si dovolili z časti súhlasiť, i nesúhlasiť. Je správne jej označenie zdravia za súhrn viacerých aspektov, ktoré vplývajú na celkový ľudský život, čo sa odzrkadľuje na jeho zdraví. Je to teda súhrn ako fyzickej zložky, tak aj psychickej a sociálnej.

Avšak narážame tu na problém, ktorý môže spôsobiť slovíčko blaho. Podľa Wrighta *„blaho je súhrnom všetkého, čo je pre človeka dobré a čo mu činí dobre. To sú podmienky toho, aby bol spokojný a šťastný.“*¹¹⁹ Podľa nás, v takejto koncepcii blaho pôsobí z časti idealisticky, alebo utopisticky. Pretože v živote človeka nastanú chvíle, kedy prežíva smútok, nešťastie, sklamanie alebo hnev. Je to nevyhnutná súčasť života, pomocou ktorej si uvedomujeme samotnú nestálosť blaha. A teda nie je možné sa takýmto pocitom vyhnúť.

*„Definovať to, ktorý stav človeka je zdravý, môžeme definovať len tak, že označíme istý stav ako patologický (nezdravý). Patologický stav tu nadobúda svoj zmysel v medicínskom kontexte i s odkazom na smútok, či trápenie. Avšak, medicína sa nezaoberá len takýmito pocitmi, a preto stavom patologickým označuje predovšetkým anomálie.“*¹²⁰ Existujú prípady, kedy človek nevykazuje žiadne známky anomálií, či patologických stavov. Neprejavuje žiadne známky úzkosti, bolesti, či zdravotných komplikácií. V takomto prípade by mohol byť označený za jednotlivca, ktorý je zdravý a súčasne by mohol byť prenášač nejakej choroby, alebo by mohol trpieť počiatočnou a nezistenou fázou rakoviny, alebo mať vírus HIV, a teda byť označený ako stav patologický.¹²¹ Medicína sa teda stará o to, aby bol stav patologický uvedený do stavu normálneho, a teda o uzdravenie človeka. Mohli by sme teda povedať, že na rozdiel od tendencií transhumanistov jej ide o navodenie normálneho stavu, a nie stavu nadnormálneho, alebo o akési vylepšenie normality. I v dnešnej dobe sa ľudia snažia o akési vylepšenie človeka v zmysle tradičnom, tak ako ho poznáme. Sú to veci každodenné, o ktoré sa človek usiluje v neposlednom rade preto, aby sa vylepšil. Existuje množstvo techník na vylepšenie našej fyzickej výkonnosti bez toho, aby bola ohrozená samotná fyzická podstata človeka. Najznámejšie druhy takéhoto „vylepšenia“ sú rôzne diéty – *„strava je totiž dôležitá nie len*

---

¹¹⁸ Ref. World Health Organisation (WHO): *Constitution de l'Organisation Mondiale de la Santé*, s.1. In SITARČIKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 39.

¹¹⁹ WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 26.

¹²⁰ SITARČIKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 39-40.

¹²¹ „*Ochorenie AIDS je vo svojich začiatkoch ticho prítomné v organizme, nespôsobujúc žiadne utrpenie ani pocity, predsa sa to označí za patologický stav, pretože táto choroba ukrýva v sebe niečo, čo možno označiť za príslub budúceho utrpenia.*“ Ref. GOFFETTE, J.: *Naissance de l'antropotechnie*, s.96. In SITARČIKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 40.

pre naše fyzické zdravie, ale ovplyvňuje aj našu duševnú rovnováhu“¹²² V postmodernej dobe je najviac propagované vegetariánstvo, ktoré spočíva na úplnom vyradení mäsa z jedálnečky, vegánstvo, ktoré k zoznamu zakázaných potravín priradilo i vajčka, mlieko, med a v podstate všetky potraviny živočíšneho pôvodu, alebo tzv. RAW strava, ktorá taktiež v dnešnej dobe naberá na popularite- je odnožou vegánstva, ale spočíva v prijímaní potravy v surovom, netepelne upravenom stave, doplnky stravy na prírodnej báze (vitamíny, minerály...), cvičenia (yoga, pilates, zumba), šport. Tak, ako sa človek snaží o vylepšenie svojho tela, existujú rôzne techniky na vylepšenie nášho ducha a intelektu. „*Duch sa vylepšuje meditáciami, intelekt vzdelávaním. Zlepšujeme kapacitu pamäti užívaním guarany, výkonnosť užívaním kofeínu, alebo teínu. Zrak si zdokonaľujeme okuliarmi, sluch telefónom, nohy kolesami, a používame rôzne nástroje ako sú oštepky, dýky...*“¹²³ Všetky tieto typy vylepšení by sme teda mohli označiť ako niečo, čo je prirodzené/ naturálne. Pretože nejde o umelé vylepšenie ľudského druhu, ale ide len „o časovo obmedzené zlepšenie jeho činnosti, ktoré je viazané na to, či daný nástroj má k dispozícii a či ho práve využíva.“¹²⁴

Je teda zásadný rozdiel, aké prostriedky sú využívané, ako sú použité a či ide o dosiahnutie normality, alebo prekonanie prirodzenosti v mene dosiahnutia „nadnormality“ a „vytvorenie nadčloveka.“ Výsledkom rôznych manipulácií (na úrovni psychickej, či fyzickej) by bol človek, ktorý nestarne, je dokonale zdravý a šťastný, jeho mozog má obrovskú kapacitu a výkonnosť, vysoké IQ... Ľudia by sa viac nemuseli podieľať na reprodukcií tak ako ju poznáme. „*Génovou manipuláciou sa dá riadiť vývoj plodu a v istých hraniciach determinovať život jednotlivca. Táto nová forma ľudskej schopnosti ovládať prírodu sa nazýva génová technológia.*“¹²⁵ Pomocou takýchto génových technológií by bolo možné ovplyvniť vlastnosti plodu už v prenatálnej (vnútromaternicovej) fáze vývoja. Bolo by napríklad možné zvoliť si pohlavie, farbu očí, vlastnosti, či charakter budúceho jednotlivca. „*Na rozmnožovanie by slúžilo klonovanie (pokusné preštepovanie jadier jedného organizmu do vajíčkovej bunky iného organizmu, toho istého druhu) a umelé oplodnenie (zvedenie spermií do pohlavných orgánov ženy s cieľom spojiť ju s vajíčkom). Takto 'vytvorené' deti by bolo možné ďalej 'vylepšovať'*

---

¹²² Porov. VASEY, CH. 2005. *Ľudské bytie: Duch, duša a telo v harmónii*. Stuttgart: Nakladateľstvo Stiftung Gralsbotschaft, 2005. s. 47.

¹²³ Ref. LIN, P., ALLHOFF, F.: *Nanoethics and Human Enhancement: A Critical Evaluation on Recent Arguments*, s. 47. In Porov. SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 42.

¹²⁴ SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 43.

¹²⁵ WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 55.

*pomocou génového inžinierstva (komplex zákrokov spojených so začiatkom života na úrovni genetickej, či embryologickej, súvisiacich s umelým plodením potomstva).*¹²⁶

Aktuálne vízie transhumanizmu by bolo možné uskutočniť už v dnešnej dobe s pomocou techniky, genetických manipulácií, alebo medicíny. Pokrok dosiahol úroveň, pomocou ktorej sme schopní tieto ciele uskutočniť už dnes. Nie je ešte jasné, aký dopad môžu mať prípadné genetické manipulácie praktikované v rôznych štádiách vývinu jednotlivca. I najmenšia zmena ľudského genofondu môže viesť k celkovej zmene ľudskej prirodzenosti, fyzickej stavby tela... Táto vedecká oblasť ešte nie je natoľko preskúmaná, aby sme si mohli dovoliť tvrdiť, že zmeny, hoci sú mienené akokoľvek dobre, za účelom pomoci/ zlepšenia zdravia a imunity/ odstránení vrodených väd, musia byť zo zásady v konečnom dôsledku pozitívne. Je potrebné ešte veľké množstvo výskumov, aby bolo možné predpokladať, že takéto genetické manipulácie budú mať za následok očakávané výsledky. Na uzatvorenie tejto podkapitoly si zhrnieme poznatky o „vylepšovaní človeka“. Na základe informácií, ku ktorým sme sa dopracovali je teda možné tvrdiť dve veci.:

1. *„Vylepšovanie človeka prostredníctvom technológií, prekračuje prirodzené vylepšovanie, pretože ide o fyzickú intervenciu, za pomoci ktorej je možné prekročiť hranicu medicínskej normality.*
2. *Vylepšovanie človeka nie je synonymom pre eugeniku (lebo tá pokrýva vylepšenie na úrovni len genetickej) a s možnosťami HET môžeme zasahovať aj do iných oblastí človeka- kognitívnych, alebo vytváranie úplne nových charakteristík, ktoré mu ešte dnes neprináležia.*¹²⁷

Otázkou teda zostáva, ako sa človek môže stať postčlovekom?

2.2.1 Prechod od človeka k postčloveku.

Pre pojem postčlovek môžeme použiť aj pojem transčlovek, je to *„skrátенý tvar spojenia tranzicionálny človek, ten, ktorý predstavuje spojenie, či evolučný prechod od človeka k postčlovekovi, a to svojím využívaním technológií, svojimi kultúrnymi hodnotami*

---

¹²⁶ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s.75- 77.

¹²⁷ Porov. SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 56.

a životným štýlom.“¹²⁸ Postčloveka od človeka takého, akého poznáme dnes odlišujú viaceré veci. „Existujú isté indikátory, vďaka ktorým, by sme ľuďom mohli priradiť status transčloveka: plastická chirurgia, protézy, kozmopolitický rozhľad, sprostredkovaná reprodukcia, absencia náboženskej viery, alebo odmietanie tradičných hodnôt.“¹²⁹ Ak sa bližšie pozrieme na hodnoty, ktoré sme vyššie opísali, mohli by sme povedať, že tieto indikátory už nie sú len hudbou budúcnosti. Množstvo moderných ľudí sa prezentuje práve hodnotami, aké sme opísali, t.j. odmietanie klasických hodnôt, strata náboženskej viery, kozmopolitizmus. Preto by sa dalo povedať, že už i dnešná doba je dobou transhumanizmu. Každodenne nás vedci zaplavujú novými poznatkami zo sveta vedy, pokrokmi v genetických manipuláciách, objavmi v nanotechnológiách... „Otvárajú sa nám nové poznatky a perspektívy z oblastí medicíny, vďaka ktorým môžeme transplantovať, či iným spôsobom regenerovať orgány, ktoré sú poškodené, alebo opotrebované.“¹³⁰

V súčasnej medicíne je bežnou praxou transplantácia orgánov jednotlivcom, ktorým orgány zlyhávajú, alebo absolútne vypovedajú činnosť. Existujú listiny/ evidencie čakateľov na orgány. Darcami môžu byť ľudia, ktorí uvedú do závetu, že súhlasia, že po ich smrti bude ich telesná schránka použitá na medicínske účely, presnejšie pre účely transplantácie, alebo ľudia, ktorí sa vyslovene nevyjadria, že si neželajú, aby boli ich orgány transplantované. Darcami orgánov môžu byť zvieratá¹³¹ „(prenos orgánu zo živočícha na človeka)“¹³², ľudia, s výborným zdravotným stavom¹³³, alebo po napr. smrteľnej autonehode v prípade, že sú orgány nepoškodené a vhodné na darcovstvo. Takýmto spôsobom- darcovstvom orgánov môže byť zachránené množstvo životov. Avšak i tu je na každého vlastnom uvážení, či takéto rozhodnutie nie je v rozpore so svojím vedomím a svedomím, presvedčením, či náboženstvom.

„Ľudská osoba vstupuje do sveta morálnych hodnôt s právom na mravnú dôstojnosť ktorá sa zakladá na mravnom ideály života človeka, charakterizuje človeka ako osobu. Je to princíp, ktorý zjednocuje do jedného celku všetky zložky a vzťahy ľudskej osoby. Z tohto vyplýva, že je mravne dobré všetko to, čo je v zhode s nadriadeným ideálom dokonalosti

---

¹²⁸ SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 21.

¹²⁹ Ref. BOSTROM, N. *A History of Transhumanist Thought [Online]*. In Porov. SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 21.

¹³⁰ Porov. WRIGHT, G. *Humanizmus ako životný postoj*, s. 56.

¹³¹ Tzv. Xenotransplantácia – transplantácia zvieracieho orgánu, alebo tkaniva človeku. Najčastejšími „darcami“ sú vyššie primáty, alebo ošipané pre vysokú genetickú zhodnosť s človekom.

¹³² LUCAS, R.: *Bioetika pre všetkých*, s. 191.

¹³³ Darca, ktorý je živý a zdravý, je schopný poskytnúť jeden z párových orgánov (napr. obličku) čakateľovi. Takáto transplantácia nesmie ohroziť zdravie, ani život darcu (aj keby na to dal darca súhlas/ naliehal).

človeka ako osoby, a o to viac je to hodnotné ak jeho uskutočňovanie zvyšuje DOKONALOSŤ ľudskej osoby.“¹³⁴ Na prvý pohľad nie je na predchádzajúcej vete nič zvláštne. Avšak, nazrime na ňu z pohľadu transhumanistu. Ten môže za zásterkou morality priamo zasahovať- tzv. zdokonaľovať ľudskú prirodzenosť – vytvárať tým postčloveka. Človek ako ho poznáme dnes, by mal byť postupne na ústupe, miesto by prenechal v prospech dokonalejších jednotlivcov. „Posthumanitu by sme mohli definovať ako stav ľudstva na radikálne odlišnej úrovni ako je teraz, čomu by zodpovedala radikálna transformácia ľudských existenčných podmienok a samotných atribútov človeka.“¹³⁵ Predstavy o tom aký bol tzv. postčlovek sa rôznia. Môžu mať absolútne sci-fi charakter (človeku by sa za pomoci genetických manipulácií vyvinuli krídla na lietanie¹³⁶, alebo žiabre, určené na život pod vodou), alebo môžu mať aj oveľa reálnejší obraz. Človek by necítil bolesť, nebol by unavený, bol by absolútne zdravý (až tak, že by zvíťazil nad smrťou)¹³⁷, necítil by smútok a pomocou svojho intelektu by dosiahol v podstate všetko čo by si zaumienil¹³⁸. U transhumanistov „ako jasný zámer figuruje zbavenie človeka obmedzení biologickej nutnosti, či dokonca zbavenie sa tela úplne. Preto pod pojmom postčlovek majú často na mysli postbiologickú bytosť, ktorá nie je obmedzovaná biologickými nutnosťami ako napr.: prijímanie potravy, smrť, choroby, alebo rôzne druhy postihnutí.“¹³⁹ Vytvorila by sa teda nová spoločnosť, „ktorú možno charakterizovať niekoľkými základnými črtami: maximálne zdokonalený genofond ľudstva, optimálna sociálna štruktúra. Táto spoločnosť by sa skladala z geneticky elitných vybraných skupín so skvelými znakmi, s vynikajúcimi odborníkmi, športovými hviezdami a predstaviteľmi

¹³⁴ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 120- 121.

¹³⁵ SITARČIKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 27.

¹³⁶ „K tomuto by mohla dopomôcť tzv. pozitívna eugenika, ktorá zahŕňa genetické manipulácie, smerujúce k zdokonaľovaniu ľudského druhu skvalitňovaním genetického stavu niektorých skupín vybraných na základe primerane zvolených kritérií, alebo celej spoločnosti. Chce vytvoriť nový typ človeka a zorganizovať racionálnu formu evolučných procesov.“ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 123

¹³⁷ „Pri tomto prípade by sa činila tzv. negatívna eugenika, ktorá vychádza z toho, že v ľudskej spoločnosti sa vyskytujú negatívne genetické mutácie, ktoré zapríčiňujú patologické stavy u postihnutých jedincov“. Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 123.

¹³⁸ Porov. „Many transhumanists wish to follow life paths which would, sooner or later, require growing into posthuman persons: they yearn to reach intellectual heights as far above any current human genius as humans are above other primates; to be resistant to disease and impervious to aging; to have unlimited youth and vigor; to exercise control over their own desires, moods, and mental states; to be able to avoid feeling tired, hateful, or irritated about petty things; to have an increased capacity for pleasure, love, artistic appreciation, and serenity; to experience novel states of consciousness that current human brains cannot Access.“ BOSTROM, N. 2005. *The Transhumanist FAQ*. [online]. Oxford: Faculty of Philosophy, 2003. 56 p. [cit. 20.4.2016] Dostupné na internete: <http://www.nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>

¹³⁹ Porov. SITARČIKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 27- 28.

vedy a umenia, ktorí by boli majstrami vo svoje odbore.“¹⁴⁰ Tento prerod by sa teda uskutočnil nielen pomocou genetických manipulácií, ale aj za pomoci antropotechniky. „Antropotechnika je umenie, alebo technika mimo- medicínskej transformácie ľudskej bytosti intervenciami do jej tela.“¹⁴¹

Aby pohľad na transhumanizmus v tejto práci nebol len jednostranný/ odmietavý, je potrebné vniesť do tejto polemiky pohľad opačný- kladný. Existujú i zástancovia transhumanizmu, ktorý tvrdia že transhumanistické zásahy nemusia zničiť humanitu- ľudskú prirodzenosť, ba dokonca ju môžu i vylepšiť. Môže transhumanizmus docieľiť to, aby bol človek dobrosrdečnejší, tolerantnejší, vnímavejší voči ostatným? „Hottois tvrdí, že neexistuje žiadna nevyhnutnosť, podľa ktorej by mali konvergujúce technológie zničiť, alebo oslabiť ľudskosť.“¹⁴² Je teda už na každého vlastnom uvážení, aký názor si na fenomén transhumanizmu vytvorí. Fenomén obsahuje množstvo informácií, na základe ktorých, je možné sa rozhodnúť ho podporovať, alebo sa obrátiť proti nemu. V tomto rozhodovacom procese je však nutné brať do úvahy – a pri tomto fenoméne ešte viac potrebnú – etickú zložku.

2.3 Etické dilemy transhumanizmu

Čo je morálne prípustné, kto vytvára kritéria takejto prípustnosti a kde má svoje hranice? Ako sa vyvarovať likvidácii ľudskej prirodzenosti? Klasifikácia morálnych noriem je pri fenoméne transhumanizmu kľúčová. Či už pri vymedzovaní hraníc toho, čo by mohlo byť považované za konanie morálne, alebo naopak, čo už je za hranicou morality. Právne normy jasne formulujú čo sa robiť smie a čo nie. Pri porušovaní stanovených právnych noriem nám hrozí sankcia, ktorá je jasne definovaná a právne zaopatrená štátnou mocou. Iné je to však s normatívnosťou etiky a morálky. „Morálka pracuje s verejnou mienkou a tlak tejto mienky je nástrojom ktorý núti potencionálneho

---

¹⁴⁰ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 128.

¹⁴¹ Ref. GOFETTE, J.: *Naissance de l'antropotechnie: De la médecine au modelage de l'humain*, s. 6. In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 34.

¹⁴² Ref. HOTTOIS, G. *Dignité et diversité des hommes*, s. 60. In SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*, s. 29.

*narušiteľa k rešpektovaniu mravných noriem.*¹⁴³ Všetci sme teda tvorcami mravných noriem, avšak sa nimi všetci zaväzujeme riadiť. *„Kritériom zisťovania existencialistických a humanistických prístupov k základnej problematike genetickej bioetiky je spôsob chápania tých faktorov, ktorým sa pripisuje hlavná úloha pri utváraní pojmov: dobro a sloboda človeka.*¹⁴⁴

Človeku je daná „dynamika slobody, vďaka ktorej sa stáva tvorcom seba samého, ale berie na seba všetku zodpovednosť, ktorá je s touto činnosťou spojená.“¹⁴⁵ Z tejto vety môžeme konštatovať, že človeku je daná sloboda a je výsostne na ňom, pre akú voľbu/ riešenie/ cestu sa rozhodne. Sloboda so sebou prináša i zodpovednosť za svoje rozhodnutie. Stavia teda človeka pred isté riziko: *„každý vedomý akt, ktorý vykoná sa môže premeniť na dobro človeka, vtedy je faktorom jeho rozvoja, alebo sa môže obrátiť proti nemu, a to zas značí jeho úpadok a umenšenie.*¹⁴⁶ Toto tvrdenie je možno implikovať i na transhumanizmus. Každý vedomý transhumanistický zásah, vykonaný s čistým svedomím pre dobro človeka môže znamenať napredovanie jednotlivca/ ľudského druhu. Na druhej strane, práve transhumanistické snahy svojím konaním môžu ľudom ublížiť, ak budú použité nesprávnym spôsobom.

Je potrebný určovateľ (okrem právnych noriem), ktorý nás bude chrániť pred morálnymi intervenciami do našej psychiky/ tela/ ducha. Preto je potrebná existencia mravných noriem, ktoré udržujú mravnú slobodu jednotlivcov. *„Mravné normy podobne ako mravné hodnoty vytvára spoločnosť a ona si ich aj chráni a bdie nad ich dodržiavaním.*¹⁴⁷ Na základe našej slobodnej vôle, sa môžeme rozhodnúť, či dovoľíme transhumanistickým zásahom intervencie do nášho tela, psychiky, či prirodzenosti. Aj naša sloboda má svoje hranice a *„sloboda v nijakom prípade neznačí absolútnu autonómiu človeka, možnosť uplatňovať svojvôľu až po seba zničenie.*¹⁴⁸ Laicky povedané, naša sloboda nás v žiadnom prípade neopravňuje k tomu, aby sme boli až natoľko slobodní, aby sme si mohli dovoliť zasahovať do slobody iných. *„Náš úsudok v tejto veci závisí na tom, ako určíme dobro a zlo, na našich morálnych, náboženských, intelektuálnych, ekonomických, estetických hodnotách, ktoré sú spojené s našou koncepciou človeka*

---

¹⁴³ Porov. VAJDA, J. *Etika*, s. 38.

¹⁴⁴ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 100.

¹⁴⁵ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 100.

¹⁴⁶ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 100.

¹⁴⁷ VAJDA, J. *Etika*, s. 38.

¹⁴⁸ ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 100.

a s koncepciou základných potrieb ľudskej prirodzenosti. ¹⁴⁹ Ak sa slobodne rozhodneme v súlade so svojím vedomím a svedomím, na základe našich morálnych, náboženských, estetických (...) hodnotách, je možné považovať rozhodovací proces za úplný. „Sloboda je veľký atribút ľudskej rozumnosti. Preto tvorí základ ľudskej rozumnosti, sama však nedokáže tvoriť základné etické kategórie,“ ¹⁵⁰ preto je nevyhnutné aby sme sa pridržali morálnych hodnôt, ktoré sú už stanovené. „V morálnej praxi dnešného človeka fungujú ako princípy jeho správania: princíp humanizmu, princíp spravodlivosti a rovnosti, princíp čestnosti a svedomitosti“ ¹⁵¹

Ako naložiť s morálnou prípustnosťou génového inžinierstva a génových manipulácií? „Génové inžinierstvo obsahuje súbor nových, doteraz neznámych techník a manipulácií. Tieto činnosti však vykonáva starý človek a ich predmetom je v značnej miere súčasný človek. Hoci uvedené techniky a manipulácie sú nové, vznikli vo svete, ktorý sa nachádza v rámci objektívneho mravného poriadku a nemôžu sa vyčleňovať z hodnôt a pravidiel správania platných v tomto svete.“ ¹⁵² Vzniká tu pochybnosť, ako a pomocou čoho zachytiť mravnú stránku genetického inžinierstva. Touto inšinciou „je objektívne daný mravný poriadok.“ ¹⁵³ Samotné genetické inžinierstvo je morálne indiferentné. „Objektívna morálka teda normatívne platí aj vo vzťahu k zložitým manipuláciám a technikám.“ ¹⁵⁴ Morálne hodnotenie sa teda nemusí týkať priamo génového inžinierstva, ale zasahuje i do okolností. „Klasifikácia morálnych noriem môže byť podobne ako u hodnôt veľmi pestrá, robená z najrôznejších aspektov.“ ¹⁵⁵ Najdôležitejšia okolnosť je účel, či cieľ genetických manipulácií. „Tak chápané genetické manipulácie sú morálne najpriateľnejšie, ak sledujú ekonomické ciele, a najmä farmakologické, lebo vtedy sú morálne zásadne správne.“ ¹⁵⁶ Komplikácie nastávajú, keď sú génové manipulácie zneužívané pre subjektívny profit, vojenské účely- biologické zbrane... Pri (nielen) tomto bioetickom probléme má „rozhodujúce slovo výzva etiky k morálnej zodpovednosti a k úcte voči hlasu svedomia.“ ¹⁵⁷

---

¹⁴⁹ Porov.: BERLIN, I. 1997. *Dva pojmy slobody* In KIS, J. 1997. *Současná politická filosofie*. (p. 47- 100). Praha: OIKOYMENH, 1997. p. 96.

¹⁵⁰ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 100.

¹⁵¹ VAJDA, J. *Etika*, s. 39.

¹⁵² Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 103- 104.

¹⁵³ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 104.

¹⁵⁴ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 104.

¹⁵⁵ VAJDA, J.: *Etika*, s. 38.

¹⁵⁶ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 126.

¹⁵⁷ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 127.

Etická problematika sa týka aj prostriedkov aktívnej eugeniky (klonovanie, umelé oplodňovanie...). Umelé spôsoby rozmnožovania ako klonovanie, alebo umelé oplodnenie sú podľa Šlipka „*veľmi nebezpečnou formou produkovania ľudských jedincov, pretože ich znížené adaptačné schopnosti by sa museli prispôsobovať zmenám prostredia*“¹⁵⁸ na základe toho, pretože mali podobnú genetickú výbavu. Pri posudzovaní mravných aspektov aktívnej eugeniky musíme brať do úvahy hodnoty : „*a) Hodnoty mravného vedomia (idey, princípy...), b) hodnoty povahových vlastností človeka (svedomitosť, rozvážnosť...), c) hodnoty medziľudských vzťahov (láska, solidarita...), d) hodnoty ľudského konania (dobromyseľnosť, zákernosť...)*“¹⁵⁹ Ďalšou námietkou voči týmto formám eugeniky, t.j. umelého rozmnožovania je výčitka, že ich treba uznať ako „*zásadne nehumánne metódy, lebo by viedli k radikálneho zničeniu rodiny a rodinných vzťahov*“¹⁶⁰ Pokrok v technológii však znamená i isté zmeny v oblasti mravných záväzností a noriem. „*Niekedy sa mravné hodnoty považujú za nemenné ideálne entity, ideály, ku ktorým sa v živí približujeme, inokedy sa považujú za pravidlá viažuce sa na prírodno- spoločenské podmienky a preto sú vo svojej podstate relatívne stále, ale predsa historicky menlivé*“¹⁶¹

Mimotelové oplodnenie sa taktiež musí riadiť mravným poriadkom. Fenomén mimotelového oplodnenia má v dnešnej dobe množstvo zástancov. Svoje stanovisko si zdôvodňujú tvrdením, že mimotelové oplodňovanie je schopné splniť pranie o rodine párom, alebo jednotlivcom, ktorí z nejakého dôvodu nemôžu mať deti prirodzenou cestou. „*Vznik dnešného chápania slobody, či monogamnej rodiny ako hodnotnejších foriem riešenia vyrovnávania sa človeka s prostredím, či riešenia vzťahu oboch pohlaví je dôkazom toho, že aj v oblasti morálnych názorov, činov i vzťahov medzi ľuďmi existuje pohyb, pokrok. Vidíme to v zániku prežitých hodnôt, alebo vo vzniku nových hodnôt*“¹⁶² Mimotelové oplodnenie je „*zložitý úkon s vlastným antropologickým obsahom. Plod, ktorý 'vznikne' touto cestou, je chápaný ako bytosť, ktorej morálna hodnota má rozhodujúci význam pre riešenie morálneho rozmeru celého procesu/ činnosti*“¹⁶³ Etických pracovníkov pri posudzovaní a tvorbe morálnych noriem viaže veľká zodpovednosť. „*Etici*

¹⁵⁸ Porov. ŠLIPKO, T.: *Hranice života*, s. 132.

¹⁵⁹ Porov. VAJDA, J.: *Etika*, s. 34.

¹⁶⁰ Porov. ŠLIPKO, T.: *Hranice života*, s. 132.

¹⁶¹ VAJDA, J.: *Etika*, s. 34.

¹⁶² Porov. VAJDA, J.: *Etika*, s. 35.

¹⁶³ Porov. ŠLIPKO, T.: *Hranice života*, s. 137.

musia rešpektovať každý názor, prehodnotiť všetky súvislosti a vyvodit' taký spôsob praktického konania, ktoré bude uskutočňovať morálne dobro, nie zlo."¹⁶⁴

Zistili sme, že transhumanizmus, vrátane fenoménov, ktoré obsahuje, nie je viazaný len normami právnymi. Bytostne dôležitý aspekt, ktorý ich posudzuje je morálka. Mravná povinnosť platí pre každého rovnako- pre lekára, ktorý takéto zásahy vykonáva, pre „subjekt“, na ktorom sú zásahy vykonávané, pre darcu orgánov... „Norma spojená s vedomím mravnej záväznosti sa manifestuje ako povinnosť. Naplňovať povinnosť znamená konať tak, ako treba.“¹⁶⁵

3. Agenda rodovej rovnosti

Nachádzame sa v dobe prechodu obdobia moderny k postmoderne, kde sa rúcajú stereotypy, v dobe, kde sa klasické myšlienkové pochody nahrádzajú inými, tradície sa stávajú prežitkami, základné normy spoločnosti sa menia a dávajú priestor väčšej „slobode“. V dobe, kde je konsenzus nahradený disenzom. V postmodernom myslení ide o „stav radikálnej plurality, ktorá preniká k mnohosti názorov, myslení, orientácií....“¹⁶⁶ Na miesto základných tradičných hodnôt kladie postmoderna „radikálny pluralizmus, v ktorom ide o to, že žiadny typ racionality si nemôže činiť monopolný nárok na rozum.“¹⁶⁷ Avšak, treba dodať, že podľa Lyotarda „postmoderné vedomie nie je len nástrojom k moci, ale zjemňuje našu vnímavosť pre rôzne a stupňuje našu schopnosť znášať nesymetrické.“¹⁶⁸ Rúcajú sa morálne základy, témy, ktoré boli kedysi tabuizované sú denne medializované a základné jednotky spoločnosti, ktoré boli jej najdôležitejším stavebným kameňom, sa podkopávajú a rozpadávajú. Dôležitou spoločenskou jednotkou- základným stavebným kameňom je rodina. „Rodina je prirodzenou základnou jednotkou spoločnosti a štátu. Rodina vzniká manželstvom muža a ženy, ktorí sa zaväzujú žiť spoločne

---

¹⁶⁴ Porov. ŠLIPKO, T. *Hranice života*, s. 157.

¹⁶⁵ Porov. VAJDA, J. *Etika*, s. 54- 55.

¹⁶⁶ Porov. WELSCH, W. 1994. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. s. 12-13.

¹⁶⁷ Porov. ANZENBACHER, A.: *Úvod do etiky*, s. 187- 188.

¹⁶⁸ Porov. LYOTARD, J. F. 1993. *O postmodernismu*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. s. 99.

svoj život a sú pripravený plodiť deti a vychovávať ich.“¹⁶⁹ V dnešnej dobe sa narúša táto základná jednotka spoločnosti v jej samej podstate- rodina vzniká manželstvom muža a ženy a „*toto všetko sa deje v mene ideológie, ktorá popiera, že človek existuje ako muž, alebo žena, že táto polarita tvorí jeho identitu a je podmienkou plodenia potomstva ľudského druhu.*“¹⁷⁰ Táto ideológia má tendencie odidentifikácie sa s pohlavím a so sebou samým, alebo má možnosti svojvoľného výberu pohlavia kedykoľvek počas života. Používa výdobytky vedy, techniky a medicíny, aby zotrela rozdiely medzi pohlaviami, aby sa mohli plodiť deti cestou, ktorá nie je prirodzená a snaží sa presadiť si svoje záujmy na úkor ľudí, ktorý sa stále prikláňajú s tradičným hodnotám. „*Tieto tendencie majú spoločné odmietanie veľkých univerzálnych konceptov moderny, popierajú ich nárok na širokú platnosť a všeobecnú pravdivosť.*“¹⁷¹ Je možné tvrdiť, že ten, „*kto dnes v politickom, akademickom, mediálnom, alebo cirkevnom priestore uvádza dôvody na to, že sexuálny akt patrí výlučne do manželského vzťahu muža a ženy, ten, kto sa stavia proti stratégiám sexuálnej deregulácie, riskuje nebezpečenstvo, že bude vylúčený z verejnej debaty bude šikanovaný, alebo diskriminovaný.*“¹⁷² Karta sa obrátila a často sú tí, ktorí sú súčasťou heterosexuálnej väčšiny, a tí, ktorý sú prívržencami tradičných hodnôt osočovaný, označovaný za homofóbov, alebo sú spoločensky vylúčení.

V priebehu dejín „*nikdy predtým neexistovala ideológia, ktorá chcela zničiť pohlavnú identitu muža a ženy a každú etickú normatívnosť sexuálneho správania. Táto ideológia sa volá rodová rovnosť.*“¹⁷³ Rodová rovnosť má korene vo feministických, ľavicových a neomarxistických tendenciách a snahách o rovnoprávnosť. Avšak rovnoprávnosť „*radikálne orientovaným feministkám nestačila. Predstierali, že chcú pre ženy vybojovať ešte viac rovnoprávnosti, v skutočnosti však bojovali proti manželstvu, rodine, dieťaťu a za úplnú dereguláciu pohlavnosti.*“¹⁷⁴ Túžba po rovnoprávnosti však prerástla do ideológie globálnych rozmerov pomocou použitia, alebo zneužitia jediného slovíčka, ktorým je gender.

¹⁶⁹ KUBY, G. 2013. *Globálna sexuálna revolúcia: Strata slobody v mene slobody*. Bratislava: Lúč., 2013. s. 24.

¹⁷⁰ KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 27.

¹⁷¹ ANZENBACHER, A. 1994. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. s. 187.

¹⁷² Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 31.

¹⁷³ KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 27.

¹⁷⁴ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 75.

Gender agende, alebo gender mainstreaming-u¹⁷⁵ spočiatku šlo len o feministické tendencie zrovnoprávnenia žien a mužov, čiže o rovnosť medzi pohlaviami. Zásadnou myšlienkou je, že *„ľudia sa chápu ako navzájom rovní, a to je tiež dôvod, prečo sa k nim štát musí vzťahovať ako k rovným.“*¹⁷⁶ Prívržencom agendy gender však už nejde len o rovnosť medzi pohlaviami- v gender mainstreamingu ide o *„nastolenie rovnosti cez ‘dekonštrukciu’ bipolárneho hierarchického vzťahu pohlaví, dosiahnutie rovnako hodnotnej a rovnako oprávnenej pohlavnej rozmanitosti.“*¹⁷⁷

U gender mainstreamingu už nejde len o ideu rovnosti, spravodlivosti a slobody, ale pôsobí a preniká viacerými zložkami spoločnosti- školstvom, právom, politikou, médiami. Pôsobí v mnohých oblastiach, a usiluje napr. o *“rovnoprávnosť, alebo rovnosť muža a ženy, zrušenie pohlavnej identity muža a ženy, boj s heterosexuálnou normatívnosťou, potrat ako ľudské právo, sexualizácia detí a mládeže cez sexuálnu výchovu ako povinný predmet, materiálny nedostatok a schudobnenie rodiny.“*¹⁷⁸ Následky sú rôznorodé a dramatické a dotýkajú sa plodov v prenatálnom vývine, detí i starých ľudí. *„Mnoho ľudí už nechce pokračovať v odovzdávaní života, rozpadajú sa rodiny, nie je chránené právo na život detí v materskom lone, ani hendikepovaných a starých ľudí.“*¹⁷⁹ Pod zásterkou slobody a spravodlivosti preniká agenda rodovej rovnosti do všetkých oblastí života a stále viac sa v spoločnosti infiltruje zmenou názorov, zákonov...

3.1 Rod ako pojem

*„Anglické slovo gender bolo vymyslené na to, aby odstránilo polaritu medzi mužským a ženským pohlavím. Doteraz existovala na otázku pohlavia jednoznačná odpoveď: muž, alebo žena.“*¹⁸⁰ S týmto tvrdením sa identifikuje aj Lucas, ktorý tvrdí a dodáva, že *„rozlišovanie mužského a ženského pohlavia sa neobmedzuje na biologický*

---

¹⁷⁵ „Znamená uplatňovanie rodového hľadiska a je to stratégia EÚ na dosiahnutie rodovej rovnosti vo všetkých oblastiach verejného a súkromného života“. Porov. KRANKUS. M. In KUBY, G.: *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 138.

¹⁷⁶ SWIFT, A. 2005. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. s. 95.

¹⁷⁷ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 139.

¹⁷⁸ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 139.

¹⁷⁹ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 27.

¹⁸⁰ KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 15.

aspekt, ale je základnou dimenziou osoby. Sexualita nie je konštitutívny spôsob bytia človeka, nejde o občasné vykonávanie určitých funkcií, ale ide o trvalý spôsob bytia, ktorý sa prejavuje buď ako mužské, alebo ženské pohlavie.¹⁸¹ Vyjadruje tým to, že sa rodíme ako príslušník istého pohlavia, ktoré nie je len súhrnom biologických pohlavných znakov, ale presakuje nás do celej našej individuality a osobnosti a je rovnaká po celé trvanie života.

Slovo gender už nepredstavuje klasickú, biologickú a mentálnu príslušnosť k rodu, ale „označuje rod ako spoločensky naučenú rolu, ktorá nezávisí od biologického pohlavia.“¹⁸² V praxi to znamená to, že nezáleží na tom, s akým pohlavím sa jednotliviec narodil, viac záleží na tom, ako sa slobodne rozhodne a identifikuje s nejakým pohlavím. Na základe toho, z hľadiska prívržencov gender agendy, možno povedať, že „mužskosť a ženskosť nie sú od prírody dané a ide len o spoločenskú dohodu a o to, ako jednotlivcov spoločnosť vychovala. Hlavné poslanstvo rodovej ideológie znie, že neexistujú prírodou vytvorené biologické rozdiely medzi mužmi a ženami, pretože z politického hľadiska žiadne byť nesmú.“¹⁸³ Na to, aby svoje tvrdenie dokázali, potrebovali práve pojem gender- rod, ktorého význam rozkolísali a prispôbili svojim potrebám. „Pôvodne slovo gender označovalo rod nejakého slova, ktorý môže byť mužský, ženský a stredný a malo čisto gramatický význam“¹⁸⁴ Prívržencom rodovej rovnosti nahrával do karát rod, ktorý nespadá do kategórie mužský, ani ženský, ale- stredný, z čoho vyplýva, že „tá osoba nemusí byť nevyhnutne žena a ten človek nemusí byť muž.“¹⁸⁵ Takto chápaný pojem začal byť používaný preto, „aby sa 'znejasnila', 'destabilizovala', 'dekonštruovala' pohlavná protikladnosť.“¹⁸⁶ Podľa Kuby, ktorá sa problematike gender aktívne venuje, je pojem gender „ekvivalent pojmu biologické pohlavie a pomenúva sociálne konštruované rozdiely medzi mužmi a ženami. V sociológii označuje súbor záujmov, vlastností, spôsobov konania a pod., ktoré sa v určitej spoločnosti pripisujú ženám a účastne sa od nich očakávajú.“¹⁸⁷

---

¹⁸¹ Porov. LUCAS, R. *Bioetika pre všetkých*, s. 36.

¹⁸² KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 15.

¹⁸³ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 15-16.

¹⁸⁴ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 75.

¹⁸⁵ KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 75.

¹⁸⁶ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 76.

¹⁸⁷ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 138

3.2 Praktický dopad gender ideológie

„Kamkoľvek sa pozrieme, na politiku, médiá, univerzity, nadácie, justíciu, hospodárstvo, školstvo, materské školy, detské jasle- rodová ideológia všade dláždí cestu postmodernému napredovaniu.“¹⁸⁸ Gender ideológia sa do spoločnosti aplikovala pomocou destabilizácie rôznych pojmov. „Pojmy sa významovo posúvajú, kazia, vyradujú, vyprázdňujú. V tomto procese prebiehajú štyri kroky: 1. Pojmy vyjadrujúce tradičné hodnoty sa zámerne odsúvajú na okraj (cudnosť), 2. Pojmy, ktoré majú pozitívny obsah, sa ľubovoľne naplňajú novým obsahom (rozmanitosť), 3. Vymýšľajú sa nové pojmy na šírenie ideológie (gender), 4. Zavádzajú sa nové pojmy, aby protivníka znemožnili (homofóbia).“¹⁸⁹ Pomocou takejto manipulácie s pojmami sa nás gender ideológia bytostne dotýka, dokonca bez toho, aby sme si to uvedomovali. „Za menej než dve desaťročia sa stal gender mainstreaming- rodová rovnosť ako prevládajúci spoločenský konsenzus- vládnucou ideológiou, ktorá si žiada poslušnosť“¹⁹⁰ a ktorá preniká do mnohých oblastí života a spoločnosti.

„Na vysokých školách a univerzitách sa pevne etabloval predmet gender studies (rodové štúdiá), rodový výskum a výučba prebiehajú aj v ústavoch humanitných vied.“¹⁹¹ Gender ideológia však preniká do oblasti výučby oveľa skôr, ako by sme si mohli myslieť.

Podľa prívržencov agendy gender sa „deti a mládež majú vychovávať k slobode voľby, vďaka ktorej sa odstráni diskriminácia, čo by malo viesť k tomu, aby spoločnosť uvažovala v rámci plurality možnosti sexuálnych preferencií, či rôznych spôsobov života.“¹⁹² V praxi sú už deti v predškolskom veku vedené k ideám rodovej rovnosti, pretože práve ony budú formovať budúcu spoločnosť, ktorá bude mať prvky rodovej rovnosti. „Pedagogika rodovej rovnosti má deti 'oslobodiť' od 'stereotypných určení pohlaví'. V praxi to prebieha tak, že dievčatká sú vedené k telesnému presadzovaniu, orientujú sa na oblasť techniky a manuálnych prác a chlapci sa učia vžívať do ženských rolí.“¹⁹³ Vznikli nové typy výchovy detí, kde si rodičia zakladajú na tom, že dieťa nebude vedené k príslušnosti k istému pohlaviu, ale si „slobodne“ zvolí s akým pohlavím sa viac stotožňuje a identifikuje.

---

¹⁸⁸ KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 146.

¹⁸⁹ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 163.

¹⁹⁰ KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 146.

¹⁹¹ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 149.

¹⁹² Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 289.

¹⁹³ Porov. KUBY, G. *Globálna sexuálna revolúcia*. s. 156.

Sloboda, ako definuje Naverson „všeobecne znamená absenciu prekážok v našom konaní, a je nepochybné, že mnoho takýchto prekážok nám do cesty nepostavili- rozhodne nie zámerne, či vedome- naši blížni.“¹⁹⁴ Na základe toho vznikla nová sexuálna etika, „ktorá kladie homosexualitu, bisexualitu, transsexualitu a transgender na jednu rovinu s heterosexualitou, je v mnohých štátoch už pevnou súčasťou pedagogiky materských škôl a školského kurikula.“¹⁹⁵ Možno tvrdiť, že podľa Kuby „cielené zneistenie pohlavnej identity detí však vonkoncom nie je oslobodením, ale znamená ideologické zneužitie nesamostatných detí, lebo: človek prichádza na svet ako chlapec, alebo dievča.“¹⁹⁶

Sexualita a samotný pohlavný styk v ideách rodovej rovnosti nie je téma, ktorá by bola tabu. Práve naopak, napr. deti v predškolských zariadeniach sú zamestnávané sexuálnou výchovou. Rovnako pornografia sa stáva dostupná každému a sex sa stal komoditou, pomocou ktorej sa predávajú výrobky, či služby (oblasť reklamy) ...

---

¹⁹⁴ NAVERSON, I. 1997. *Rovnosť versus sloboda: Prospěch, svoboda*, s. 257- 258. In KIS. J.: *Současná politická filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 1997. s. 501.

¹⁹⁵ KUBY, G. *Globální sexuální revoluce*. s. 156- 157.

¹⁹⁶ KUBY, G. *Globální sexuální revoluce*. s. 199.

Záver

V tejto bakalárske práci sa nám podarilo splniť stanovené ciele, analyzovať a posúdiť predmet práce. Pracovali sme s viacerými metódami, najviac však bola využívaná metóda analytická, deduktívna a syntetická.

V prvej kapitole sme analyzovali termín bioetika po stránke etymologickej a poskytli definície rôznych autorov, ktorí v tomto odbore aktívne pracujú. Posúdili sme, aký je predmet bioetiky a v čom spočívajú jej špecifiká. Poskytli a posúdili sme rôzne bioetické problémy z hľadiska ich morálnej prípustnosti.

V druhej časti práce sme pracovali s fenoménom transhumanizmu, odlíšili sme ho od humanizmu a popísali, čo obsahuje. Zosumarizovali sme, z akých oblastí čerpá informácie, aké nástroje využíva a upozornili na nebezpečenstvá, ktoré z neho môžu vyplynúť. Zistili sme, že za pomoci technických vymožeností (umelé protézy orgánov a častí tela, diagnostické a medicínske technológie vytvorené za účelom práce a manipulácie s génmi, nanotechnológie, rozvoj robotiky...) sa transhumanizmus etabluje už v dnešnej spoločnosti. Popísali sme, čo je ľudská prirodzenosť a aký dopad na jej podstatu môžu mať transhumanistické zásahy.

V poslednej časti bakalárskej práce sme predostreli tému rodovej rovnosti, objasnili sme, čo je gender, gender agenda, gender manifest a gender ideológia. Analyzovali sme tento fenomén od počiatkov (feministické, neomarxistické tendencie) až po jeho aktuálne prejavy v dnešnej spoločnosti (namiesto rovnosti pohlaví by mohli dôjsť k absolútnemu zotretiu rozdielov medzi pohlaviami). Kontextuálne sme opísali, ktorými oblasťami agenda gender preniká (právo, školstvo, medicína, filozofia...), aké prostriedky k tomu využíva a čím sa vyznačuje.

Myslíme, že hlavný cieľ- t. j. analýza dostupných poznatkov z bioetiky, transhumanizmu a problematiky gender bol dostatočne spracovaný a podložený primárnou, sekundárnou a terciárnou literatúrou.

Použitá literatura

- ANZENBACHER, A. 1994. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon, 1994. 292 s. ISBN 80-7113-111-3.
- BERLIN, I. 1997. *Dva pojmy slobody* In KIS, J. 1997. *Současná politická filosofie*. (s. 47-100). Praha: OIKOYMENH, 1997. 501 s. ISBN 80-86005-60-7.
- BOSTROM, N. 2005. *A History of Transhumanist Thought* In *Journal of Evolution and Technology*. [online]. 2005. 27 s. [cit. 20.4.2016] Dostupné na internete: <http://www.nickbostrom.com/papers/history.pdf>
- BOSTROM, N. 2005. *The Transhumanist FAQ*. [online]. Oxford: Faculty of Philosophy, 2003. 56 s. [cit. 20.4.2016] Dostupné na internete: <http://www.nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>
- GLUCHMAN, V. 1994. *Úvod do etiky*. Prešov: Universum, 1994. 182 s. ISBN 80-967001-2-X.
- HEYWOOD, A. 2005. *Politická teorie*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. 335 s. ISBN 80-86861-41-4.
- HREHOVÁ, H. 1998. *Pohľad do dejín etických systémov*. Bratislava: Charis, 1998. 164 s. ISBN 80-88743-23-0.
- KANT, I. 2004. *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004. 96 s. ISBN 80-7149-635-9.
- LUCAS, R. 2010. *Bioetika pre všetkých*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2010. 195 s. ISBN 978-80-7162-854-5.
- LYOTARD, J. F. 1993. *O postmodernismu*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. 109 s. ISBN 80-7007-047-1.
- NAVERSON, I. 1997. *Rovnosť versus sloboda: Prospěch, svoboda*, In KIS, J. 1997. *Současná politická filosofie*. (s. 239- 273). Praha: OIKOYMENH, 1997. 501 s. ISBN 80-86005-60-7.
- RIDLEY, M. 2007. *Červená královna: sexualita a vývoj lidské přirozenosti*. Praha: Portál, 2007. 320 s. ISBN 978-80-7367-135-8.
- SITARČÍKOVÁ, Z. 2012. *O šlachtení člověka: Nanotechnologie, transhumanizmus a lidská přirozenost*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012. 201 p. ISBN 978-80-8082-560-7.
- SWIFT, A. 2005. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. 190 s. ISBN 80-7178-859-7.

ŚLIPKO, T. 1994. *Hranice života: Dilemy súčasnej bioetiky*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 1994. 399 s. ISBN 80-7141-185 X.

VAJDA, J. 199. *Etika*. Nitra: ENIGMA, 1993. 177 s. ISBN 80-85471-13-2.

VASEY, CH. 2005. *Ludské bytie Duch ,duša a telo v harmónií*. Stuttgart: Nakladateľstvo Stiftung Gralsbotschaft, 2005. 94 s. ISBN 80-89163-08-4.

WELSCH, W. 1994. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. 198 s. ISBN 80-7113-104-0.

WILSON, E. O. 1993. *O lidské přirozenosti: Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Brno: Spektrum, 1993. 247 s. ISBN 80-7106-076-3.

WRIGHT, G. 2001. *Humanizmus ako životný postoj*. Bratislava: Kalligram, 2001. 159 s. ISBN 80-7149-363-5.